

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

महाआरोग्य योजना

राज्य क्षयरोग नियंत्रण व प्रशिक्षण केंद्रामध्ये आरोग्य मंत्र्यांच्या हस्ते प्रशिक्षण वर्गाचा शुभारंभ

पुणे – औंध येथील जिल्हा रुग्णालयातील राज्य क्षयरोग नियंत्रण व प्रशिक्षण केंद्रामध्ये पहिल्या राष्ट्रीय क्षयरोग प्रशिक्षकांच्या प्रशिक्षण वर्गाचा (बॅच) शुभारंभ राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री मा. प्रा. डॉ. तानाजीराव सावंत यांच्या हस्ते आज (दि. 18 ऑक्टोबर) झाला.

देशात सध्या पाच क्षयरोग प्रशिक्षण केंद्र असून, त्यात पुण्यातील क्षयरोग नियंत्रण व प्रशिक्षण केंद्राचा समावेश आहे. या प्रशिक्षण वर्गासाठी 9 राज्यांमधून प्रशिक्षणार्थी सहभागी झाले आहेत. यावेळी केंद्र शासनाचे अतिरिक्त उपसंचालक डॉ. संजयकुमार मट्टू, राज्याच्या सहसंचालक (क्षय व कुष्ठरोग) डॉ. सुनिता गोल्हाईत, पुणे विभागाचे उपसंचालक डॉ. राधाकिसन पवार, आरोग्य व कुटुंब कल्याण प्रशिक्षण केंद्र, पुणेचे प्राचार्य डॉ. संदिप सांगळे, पुणे जिल्हा शल्यचिकित्सक डॉ. नागनाथ यमपल्ले, क्षयरोग नियंत्रण व प्रशिक्षण केंद्र, पुणेचे मुख्य वैद्यकीय अधिकारी डॉ. अनिरुद्ध देशपांडे, पुणे उरो रुग्णालय, औंध, अधीक्षक डॉ. अभिजीत होसमनी, पुणे जिल्हा क्षयरोग अधिकारी डॉ. संजय दराडे, युनियन या अशासकीय सामाजिक संस्थेचे वरिष्ठ तांत्रिक सल्लागार डॉ. राकेश पी. एस. व इतर अधिकारी व कर्मचारीवृंद मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

यावेळी आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. सावंत यांनी प्रशिक्षणाचे महत्त्व विशद करून अशा पध्दतीच्या प्रशिक्षणाचा लाभ जास्तीत जास्त कर्मचाऱ्यांना देवून राज्य व पर्यायाने देश क्षयरोग मुक्त करण्याचा संकल्प व्यक्त केला. मा. डॉ. संजयकुमार मट्टू यांनी मा. पंतप्रधान श्री नरेंद्र मोदी यांनी 2025 पर्यंत टी.बी.मुक्त भारत अभियानासाठी अशा पध्दतीचे प्रशिक्षण अतिशय महत्त्वाचे असल्याचे मत व्यक्त केले. क्षयरोग प्रशिक्षणासाठी देशातील अग्रगण्य संस्थांची निवड करण्यात आली असून, त्यापैकी क्षयरोग नियंत्रण व प्रशिक्षण केंद्र, पुणे ही एक संस्था आहे. डॉ. सुहास काशीद यांनी कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन केले व उपस्थितांचे आभार मानले.

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

मुख्य संपादक/प्रकाशक
डॉ. कैलास बाविरकर
उपसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.)

संपादन सहाय्य
डॉ. संजयकुमार जठार
सहायक संचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.)

अशोक निम्मलवार
प्रशासकीय अधिकारी

मुद्रण
कल्याणी कॉर्पोरेशन, पुणे
१४६४, मंगेशाश्री, रेणुका स्वरूप स्कूल लेन,
सदाशिव पेठ, पुणे ४११ ०३०.

पत्रव्यवहारासाठी पत्ता

संपादक,
**राज्य आरोग्य शिक्षण व
संपर्क विभाग**

'परिवर्तन', आरोग्य भवन परिसर,
विश्रांतवाडी पोलीस स्टेशन समोर,
येरवडा, पुणे ४११ ००६.
दूरध्वनी : ०२०-२६६९०१७८,
२६६९०१७९.
फॅक्स : ०२०-२६६९०१८०

e-mail :
arogyapatrikamh@gmail.com

वार्षिक वर्गणी
५०/- रुपये

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

वर्ष : पंचविसावा | अंक : १० | महिना : ऑक्टोबर २०२३

महाआरोग्य योजना

मोबाईल हेल्थ

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे द्वारा प्रकाशित

<https://www.facebook.com/MahaArogyalECBureau>

<https://twitter.com/MahaHealthIEC>

<https://www.instagram.com/mahahealthiec/>

<http://bit.ly/MahaArogyaYT>

<https://www.linkedin.com/company/maha-arogyia-iec-bureau>

संकेत स्थळ :
<http://maha-arogya.gov.in>
<http://mahaarogyasamvadec.in>
mahaarogyasamvad

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

ऑक्टोबर - २०२३

अंतरंग

अवयवदान- जीवनाचे महादान !

०९ अवयवदान आणि रक्तदानात
राज्याला देशात अव्वल बनविण्याचा
आरोग्य विभागाचा निर्धार

महाआरोग्य योजना

११ महाआरोग्य योजना

३३ पश्चिम विभागातील समुदाय आरोग्य
अधिकाऱ्यांची नाशिक येथील दोन
दिवसीय दुसरी प्रादेशिक परिषद

आयुक्तांचे मनोगत	०५
संपादकीय	०६
हृदयाचे बोल : जीवनाचा ताल	०७
अवयवदान आणि रक्तदानात राज्याला देशात अव्वल बनविण्याचा आरोग्य विभागाचा निर्धार	०९
महाआरोग्य योजना	११
महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना	१२
राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम	१४
जननी सुरक्षा योजना	१५
जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम	१६
नवसंजीवनी योजना	१७
मानव विकास कार्यक्रम	१८
बाल आरोग्य योजना	१९
राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम	२३
प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान	२५
महाराष्ट्रातील आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागाकरिता योजना	२६
आपत्कालिन वैद्यकीय सेवाप्रकल्प	२८
किशोरवयीन आरोग्य	३०
पश्चिम विभागातील समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची नाशिक येथील दोन दिवसीय दुसरी प्रादेशिक परिषद	३३
आशा संवाद	३६
राज्य आरोग्य यंत्रणा संसाधन केंद्र महाराष्ट्र पुणे	३८
कविता	४०
वृत्त विशेष	४१
लेखकांना विनंती	५०

आयुक्तांचे मनोगत

आरोग्य हा मानवाच्या जीवनातील एक महत्त्वाचा आणि जिन्हाब्याचा घटक आहे. त्यामुळे प्रत्येक नागरिकाने स्वतःचे आरोग्य चांगले राखण्यासाठी काळजी घेणे आवश्यक आहे. राज्य शासनामार्फत सर्व स्तरातील जनतेला उत्तम, दर्जेदार आणि गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी सार्वजनिक आरोग्य विभाग राज्य आणि केंद्र सरकार पुरस्कृत विविध आरोग्य योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी नेहमीच प्रयत्नशील राहिला आहे. सर्वसामान्य गोरगरीब आणि तळागाळातील माणसाला केंद्रस्थानी ठेवून विविध योजना आणि अभियान सातत्याने राबविण्यात येतात. या आरोग्य योजना यशस्वी होण्यासाठी लोकसहभाग अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. आरोग्य विभागामार्फत पुरविण्यात येणा-या सेवांना जनतेचा वाढता सहभाग आणि प्रतिसाद लाभत आहे.

आरोग्य विभागाने आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या संकल्पनेतून महिलांच्या सर्वांगीण आरोग्य तपासणीसाठी 'माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित' हे अभियान राबविले. या अभियानाला राज्यातील महिलांचा मोठा प्रतिसाद लाभला. त्याचप्रमाणे बालकांच्या आरोग्य तपासणीसाठी 'जागरूक पालक-सुदृढ बालक' हे अभियान राबविण्यात आले. सर्वसामान्य गोरगरीब जनतेला दिलासा मिळावा यासाठी 'महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजने अंतर्गत अनुदानात पाच लाखापर्यंतची वाढ करण्यात आली. आयुष्यमान भारत डिजिटल मिशन अंतर्गत आभा कार्ड नोंदणी, महाआरोग्य शिबिरे, हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना असे विविध उपक्रम हाती घेऊन जनसामान्यांपर्यंत गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी आरोग्य विभाग प्रयत्नरत आहे.

सार्वजनिक आरोग्य विभागाअंतर्गत येणा-या राज्यातील सर्व शासकीय रुग्णालयांमध्ये १५ ऑगस्टपासून मोफत उपचार मिळायला सुरुवात झाली आहे. राज्याच्या आरोग्य विभागाने घेतलेला हा एक क्रांतिकारी निर्णय सामान्यांसाठी निश्चितच दिलासादायक ठरणार आहे. मूलभूत आरोग्य सेवा हा नागरिकांचा अधिकार आहे आणि ती मोफत व सहज उपलब्ध व्हावी या दृष्टिकोनातून राज्य शासन प्रयत्नशील आहे.

श्री. धीरज कुमार

आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा
अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान,
महाराष्ट्र राज्य

संपादकीय

आरोग्य हा घटक प्रत्येकासाठी अत्यंत महत्त्वाचा असून प्रत्येकासाठी ती एक महत्त्वाची बाब आहे. चांगले आरोग्य राखणे ही आपल्या प्रत्येकाची जबाबदारी आहे. त्यासाठी चांगल्या आरोग्यदायी सवयी अंगीकारणे हे प्रत्येकाचे कर्तव्य आहे. शासनाच्या वतीने प्रतिबंधात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक व पुनर्वसनात्मक आरोग्य सुविधा जनतेपर्यंत पोहोचविण्यासाठी वेगवेगळ्या मोहिमा व उपक्रम राबविले जातात. या उपक्रमाविषयी जाणून घेणे व समाजामध्ये त्या रुजविणे व सेवांविषयी मागणी वृद्धिंगत करणे यासाठी प्रत्येकाने प्रत्येकाशी आरोग्य संवाद साधणे गरजेचे आहे.

शासकीय योजना जनसामान्यांपर्यंत घेऊन जाण्यासाठी डॉक्टर, परिचारिका व संबंधित सर्व घटक हे आरोग्य संवादक म्हणून महत्त्वाचे असतात. त्यांच्यावरती असणारा जनतेचा विश्वास हा अत्यंत मोलाचा असतो. आरोग्य उपक्रम राबविताना जनतेचा सहभाग मिळविण्यासाठी लोकसहभागातून आरोग्य योजना अधिक लोकोपयोगी करण्यासाठी या प्रत्येकाची भूमिका महत्त्वाची आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या वतीने आरोग्य संवादाची गरज ओळखून राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभागाची निर्मिती झाली आहे. या विभागानेही आरोग्य विषयक संदेश जनमानसांमध्ये रुजविण्यासाठी कालानुरूप आपल्या कार्यपध्दतीत बदल करून आरोग्य योजना जनसामान्यांपर्यंत घेऊन जाण्यासाठी या सर्वांच्या मदतीने उपक्रम आखले आहेत. या सर्वांचा उपयोग करून आरोग्य शिक्षणाद्वारे आरोग्य संवर्धन करण्यासाठी प्रत्येकाने आपला सहभाग नोंदविणे आवश्यक आहे.

गेल्या वर्षात राज्य शासनाच्या वतीने अनेक आरोग्यदायी उपक्रम राबविण्यात आले असून, त्यास जनतेचाही सहभाग मोठ्या प्रमाणावर मिळत आहे. 'माता सुरक्षित घर सुरक्षित', 'जागरूक पालक, सुदृढ बालक' तसेच आता 'निरोगी आरोग्य तरुणाईचे, वैभव महाराष्ट्राचे' अशा अनेक योजनांद्वारे जास्तीत जास्त लोकांची आरोग्य तपासणी करण्यासाठी राज्याचे आरोग्य मंत्री यांनी दूरदृष्टी ठेवून उपक्रम हाती घेतले आहेत व त्याला जनतेचा मोठा सहभाग मिळतो आहे.

जनसामान्यांपर्यंत आरोग्य सेवा पोहोचविण्यासाठी आरोग्य सेवेतील सर्व घटक अधिकारी, कर्मचारी, जनता आणि संस्था यांच्या समन्वयाने 'सर्वांसाठी आरोग्य' ही संकल्पना प्रत्यक्षात येण्यासाठी नक्कीच चालना मिळणार आहे व आरोग्य संपन्न महाराष्ट्र घडविण्यासाठी या सर्व उपक्रमांची नोंद घेतली जाईल, अशी आशा आहे.

डॉ. कैलास बाविस्कर

संपादक

हृदयाचे बोल : जीवनाचा ताल

डॉ आशा प्रतिनिधि

रमेश एक कॉम्प्युटर इंजिनियर होता. खूप हुशार आणि होतकरू. मध्यमवर्गातून आलेला. कितीही कष्ट करण्याची तयारी होती. गाडी आणि बंगल्याचे स्वप्न पुरे करायचे होते. मूळ महाराष्ट्रातला. बंगलोरला उत्तम नोकरी लागली. लग्न झाले. दोन मुले झाली. चौकोनी कुटुंब. मजेत होते. बायको शिकलेली पण नोकरी करत नव्हती. मिळवता एकटाच पण स्वकर्तृत्वावर भराभर वरवरच्या जागा मिळत गेल्या. मोठ्या साहेबांचा लाडका होता. कंपनीमध्ये काम करणाऱ्या ऑफिसर्सनी सुटी घेतली नाही तर त्यांच्या खात्यात मोठी रक्कम जमा होत असे. उशिरपर्यंत काम केले तर ओव्हर टाइमचे पैसे मिळत असत. मोठा फ्लॉट, गाडी सर्व मनासारखे झाले पण कामाचा ताण वाढत गेला. कामाच्या गडबडीत व्यायाम करणे जमेना. शाळा, कॉलेजमधला बॅडमिंटनपटू, पण आता बॅडमिंटनपण सुटले. बैसे काम, मिटिंग्ज, ठराविक वेळेत काम पुरे करण्याची घाई. पाठ्या, कॉन्फरन्सेस मधे खाण्या पिण्याची रेलचेल! चमचमीत, चटकदार, पंजाबी पदार्थ, पिझा, बर्गर यासारखे फास्ट फूडसचे प्रकार! लोणी, तूप, ट्रान्स फॅट्स! वजन वाढत गेले. मित्रमंडळी आणि कामावरच्या लोकांबरोबर सिगरेट, दारू सुरू झाले. सगळी जीवनशैलीच बदलली. मुले कॉलेजात जाऊ लागली. त्यांच्या शिक्षणाचा खर्च वाढला. पण आता थांबणे शक्य नव्हते! आणखी काम, आणखी ताण! पन्नाशीला रक्तदाब! बावन्नाव्या वर्षी मधुमेह!

ह्या सर्वांचा व्हायचा तोच परिणाम झाला. एक दिवस कामावरून रात्री घरी येतांना छातीत दुखू लागले. घाई घाईने दवाखाना गाठला. ई.सी.जी. बिघडला होता. हॉस्पिटल मधे आय. सी. यू. मधे ठेवले. हार्ट अॅटॅक जोरदार होता. व्हेंटिलेटरवर ठेवले. लाखो रूपये खर्च करूनसुद्धा जीव वाचवता आला नाही. अवघ्या पंचावन्नाव्या वर्षी सगळं संपलं! मुलांची शिक्षणे संपत आली होती पण संपली नव्हती. कुटुंबावर आकाशच कोसळले. रामेशचे

झाले तीच गत अनेकांची होते. जगले वाचले तरी परत केव्हा झटका येईल याची टांगती तलवार! हार्ट अॅटॅक, अधगिवायू हयातून जे वाचले होते त्यांची कथा सुद्धा फारशी सुखकर नव्हती. खूपदा असे वाटते की हे सगळे करून काय मिळवले?

आपल्या आवाक्यातील ध्येय ठेवले असते, नियमित आहार घेतला असता, पुरेसा व्यायाम केला असता, वजनावर नियंत्रण ठेवले असते, व्यसनांचा विळखा पडण्यापासून स्वतःचा बचाव करता आला असता, वेळीच आरोग्याची काळजी घेतली असती तर..

कदाचित अपमृत्यू टळला असता, खाऊन पिऊन सुखी संसाराची आणि दीर्घायुष्याची लॉटरी लागली असती!

सारांश: - हृदयाचे बोल : जीवनाचा ताल

- हृदयविकार हे सामाजिक आणि वैद्यकीय दृष्टीने अतिशय महत्वाचे आहे.
- हृदयविकार ह्या सदरात हृदयाचे धमन्यां

चे खालील विकार मोडतात

हृदयाच्या रक्त पुरवठ्यातील कमतरता

रक्तदाब

लकवा

उपजतचे हृदयरोग

संधीवातामुळे होणारे हृदयविकार

- हृदयविकारामुळे 11.7 कोटी लोक दरवर्षी मृत्युमुखी पडतात.
- एकतृतियांशाहून अधिक म्हणजे सर्वात जास्त मृत्यू 35 ते 65 वयोगटातील प्रौढ व्यक्तींमध्ये होतात.
- सन 2008 मध्ये भारतात 23.3 लाख मृत्यू हृदयविकारामुळे झाले.
- शहरी भागात हृदयरोगाचे प्रमाण अधिक आहे.
- जिवानशैलीशी निगडीत धोक्याच्या गोष्टी म्हणजे – लठ्ठपणा, पोट सुटणे, रक्तदाब, मेदवृद्धी आणि असमतोल, मधुमेह, तंबाखूचे सेवन, बैठेपणा, असंतुलित आहार आणि मानसिक ताण.

- हृदयविकार टाळणे शक्य आहे. त्यासाठी आहारात हे बदल करावेत

स्निग्ध आहाराचे प्रमाण एकूण आहाराच्या 20 ते 30% हून कमी ठेववे.

संपृक्त (सॅच्युरेटेड) स्निग्धांचे प्रमाण एकूण उष्णांकांच्या 10% हून कमी असावे.

- ताजे पदार्थ, फळे, हिरवा भाजीपाला, डाळी, मोड आलेली कडधान्ये, संयुक्त कर्बोदके यांचा समावेश असलेला संतुलित आहार घ्यावा.
- धूम्रपान आणि इतर कुठल्याही प्रकारचा तंबाखूचा वापर टाळावा. करत असल्यास सोडून घ्यावा. सार्वजनिक ठिकाणी धूम्रपानास बंदी असावी. धूरापासून लांब रहावे.
- रक्तदाब होऊ नये म्हणून जीवनशैलीत योग्य बदल करावा. रक्तदाब झालाच तर औषधे घेऊन रक्तदाब मर्यादित ठेवावा. नियमित व्यायाम करावा. जीवन संघर्ष कमी ठेवण्यासाठी प्रयत्न करावा. ताण तणाव कमी करण्याचे उपाय करावेत.

उच्च रक्तदाब:

तुम्ही तो टाळू शकता.

- सॅच्युरेटेड फॅट्स आणि ट्रान्स फॅट्स असलेल्या पदार्थांचे सेवन टाळा.
- आहारामध्ये दररोज 5 ग्रॅम पेक्षा कमी मिठाचा वापर करा.
- फळे आणि भाज्या नियमितपणे खा.
- तंबाखूचे सेवन टाळा.
- अल्कोहोलचे प्रमाण कमी करा.
- दररोज शारीरिकदृष्ट्या सक्रिय रहा.

अवयवदान आणि रक्तदानात राज्याला देशात अव्वल बनविण्याचा आरोग्य विभागाचा निर्धार

मुंबई - संपूर्ण देशात सध्या 'आयुष्मान भवः' हे अभियान राबविले जात असून, या अभियानांतर्गत अवयवदान आणि रक्तदानात चांगली कामगिरी बजावून राज्याला देश स्तरावर अव्वल बनविण्याचा निर्धार राज्याच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाने केला आहे. याशिवाय, या कालावधीत तीन कोटी नागरिकांचे आभा कार्ड काढण्याचे लक्ष्य विभागाने ठेवले आहे.

राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या निर्देशानुसार बुधवारी (दि. 4 ऑक्टोबर) सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांची बैठक मुंबईत पार पडली. सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद म्हैसकर, सचिव नवीन सोना, आरोग्य सेवा आयुक्त तथा राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाचे संचालक धीरज कुमार यांच्यासह आरोग्य विभागाचे वरिष्ठ अधिकारी बैठकीला उपस्थित होते.

सध्या देशभरात आयुष्मान भवः हे अभियान राबविले जात आहे. या अभियानांतर्गत ग्रामीण स्तरावर विविध आरोग्य सेवा सामान्य नागरिकांसाठी पुरविण्यात येत आहेत. या अभियानात नागरिकांचे आयुष्मान कार्ड आणि आभा कार्ड तयार करणे, याशिवाय विविध आरोग्य सेवा पुरविण्यात येणार आहेत. त्याचप्रमाणे अवयवदान आणि रक्तदान शिबिरेही आयोजित करण्यात येणार आहेत. लोकांना अवयवदान आणि रक्तदानासाठी प्रेरित करण्यासाठी विभागामार्फत अनेक उपाययोजना करण्यात येत आहेत. अवयवदान आणि

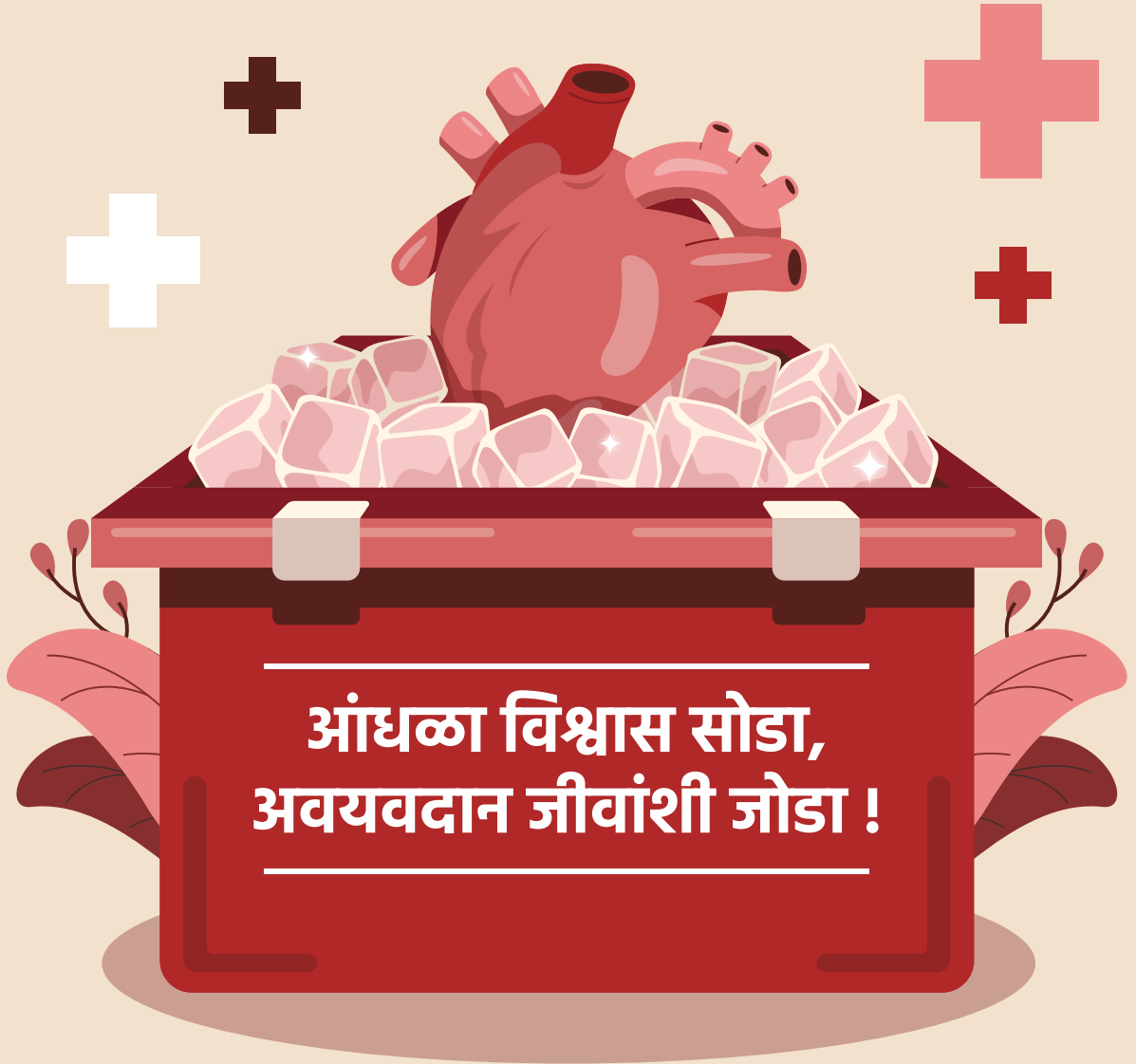
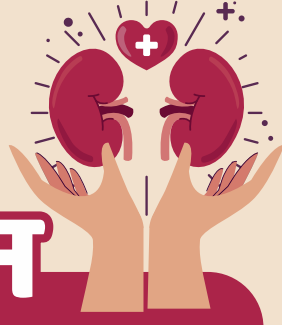
रक्तदानात राज्य देशात अव्वल ठरावे यासाठी विभागामार्फत प्रयत्न करण्यात येणार आहेत.

राज्यात सध्या 328 ठिकाणी 'हिंदुदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना' सुरु असून राज्यात त्यांची संख्या वाढविण्याच्या सूचना आरोग्य मंत्री डॉ. सावंत यांनी संबंधित अधिकाऱ्यांना दिल्या आहेत. राज्यात सर्व ठिकाणी आपला दवाखाना सुरु करण्यात येणार असून विशेषतः शहरी भागांमध्ये 'आपला दवाखाना'ची संख्या वाढविण्यात येणार आहे. आतापर्यंत 'आपला दवाखान्या'चा 8,26,083 नागरिकांनी लाभ घेतला असून, 1,13,473 नागरिकांच्या चाचण्या करण्यात आल्या आहेत. औंध येथील शासकीय रुग्णालयाच्या पीपीपी धर्तीवर राज्यातील सर्व जिल्हा रुग्णालयांच्या ठिकाणी सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे रुग्णालय उभारण्याचा, तसेच राज्यातील सर्व पॅथॉलॉजी लॅबचा बॉम्बे नर्सिंग होम अॅक्ट अंतर्गत समावेश करण्याचा निर्णय बैठकीत घेण्यात आला.

त्याचप्रमाणे, औषध खरेदी प्राधिकरण पूर्णतः कार्यान्वित करणे, विभागातील पदभरती प्रक्रियेला गती देणे, नवीन उपसंचालकांची नियुक्ती करणे, आरोग्य विभागाचा बांधकाम आस्थापना विभाग स्थापन करणे, मेळघाटातील बालमृत्यूचे वाढलेले प्रमाण कमी करण्यासाठी उपाययोजना करणे, नवीन क्षेत्रांची स्थापना करणे, सुंदर माझा दवाखाना मोहिमेंतर्गत स्वच्छता आणि सौंदर्यीकरण करून त्यांची छायाचित्रे प्रकाशित करावे, असे निर्णय बैठकीत घेण्यात आले.

अवयवदान जीवनाचे महादान !

महाआरोग्य योजना

महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना

प्रस्तावना:

राज्यातील दारिद्र्यरेषेखालील (पिवळी शिधापत्रिकाधारक) आणि दारिद्र्यरेषेवरील (केशरी शिधापत्रिकाधारक) कुटुंबांना अधिक चांगल्या वैद्यकीय सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात, या हेतूने महाराष्ट्र राज्य सरकारने महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना सुरु केली. अशा कुटुंबांना अधिक दर्जेदार वैद्यकीय सेवा प्राप्त होण्याच्या दृष्टीने ही अत्यंत उपयुक्त अशी योजना आहे. या योजनेचा प्रारंभ 02.07.2012 रोजी करण्यात आला.

उद्दिष्ट्यः

- राज्यातील नागरिकांना गंभीर आजारांवरील उपचारांसाठी पूर्णपणे निःशुल्क गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सुविधेचा लाभ विशेषतः सेवांतर्गत पॅकेजेससाठी अंगीकृत रुग्णालयांमधून उपलब्ध करून देणे
- योजनांची अंमलबजावणी: एकत्रित योजनेची अंमलबजावणी राज्य आरोग्य हमी सोसायटीकडून

- शासकीय विमा कंपनी व तृतीय पक्ष प्रशासक कंपन्या (TPAs) यांच्यामार्फत केली जाते.
- एकूण पॅकेजेस: महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजनेमध्ये 1356 उपचारांचा लाभ.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी पात्रता

महाराष्ट्रातील सर्व शिधापत्रिकाधारक कुटुंबे व अधिवास प्रमाणपत्रधारक कुटुंबे, नोंदणी जिवित बांधकाम कामगार व त्यांची कुटुंबे, माहिती व जनसंपर्क कार्यालयच्या निकषानुसार पत्रकार व त्यांची कुटुंबे. रस्ते अपघातात जखमी राज्याबाहेरील देशाबाहेरील रुग्ण, कर्नाटक सीमा भागातील बेळगाव, कारवार, गुलबर्गा व बिदर जिल्ह्यातील 865 गावातील कुटुंबे.

लाभ घेण्यासाठी आवश्यक दस्तऐवज

- आयुष्मान कार्ड किंवा पिवळे / केशरी / अंत्योदय अन्न योजना/ अन्नपूर्णा योजना/ शुभ्र शिधापत्रिका व फोटो

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

ओळखपत्र

- शिधापत्रिका नसेल तर अधिवास दाखला/तहसीलदार दाखला व फोटो ओळखपत्र शासकीय / निमशासकीय कर्मचाऱ्यांचे ओळखपत्र व फोटो ओळखपत्र.
- शासकीय व शासनमान्य आश्रमशाळा, अनाथाश्रम, महिलाश्रम व वृद्धाश्रम या संस्थेने दिलेले ओळखपत्र व फोटो ओळखपत्र

वैद्यकीय उपचार व शस्त्रक्रिया

- महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजनेमध्ये प्रति कुटुंब प्रति वर्ष ५.5 लक्ष पर्यंतचे विमा संरक्षण. एकूण 1356 उपचारांचा लाभ (मूत्रपिंड प्रत्यारोपणासाठी - ५.4.5 लक्ष पर्यंतचे विमा संरक्षण) रस्ते अपघातग्रस्त प्रति व्यक्ती,

प्रति अपघात 1 लक्ष

- कॅन्सर, हृदयरोग शस्त्रक्रिया, मूत्रपिंड व मूत्रमार्ग विकार शस्त्रक्रिया, मेंदू व मज्जासंस्था विकार, अस्थिव्यंग, जठर व आतडे शस्त्रक्रिया, प्लास्टिक सर्जरी, जळीत, स्त्रीरोग, बालरोग, त्वचारोग, नेत्रशस्त्रक्रिया (मोतीबिंदू वगळून), कृत्रिम अवयव, फुफ्फुस, आजारावरील उपचार, सांधे प्रत्यारोपण (गुडघा व खुबा), मूत्रपिंड विकार, मानसिक आजार इत्यादी समावेश.

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम

निदान:

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार क्षयरोगाचे निदान करण्यात येते. नवीन निदान झालेल्या क्षयरुग्णांमधील औषधांची संवेदनशीलता तपासण्याकरिता खालील चाचण्या कार्यक्रमांतर्गत करण्यात येतात.

- 1) सीबीनॅट
- 2) लाईन प्रोबअॅसे (LPA)
- 3) लीक्वीड/सॉलीड कल्चर

उपचार पध्दती:

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार नवीन निदान झालेल्या औषधी संवेदन व औषधीविरोधी क्षयरुग्णांना उपचार देण्यात येतात. कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या क्षयरुग्णांना त्यांच्या वजनानुसार उत्तम दजचे क्षयविरोधी औषधी (Fix Dose Combination मध्ये) उपचार पूर्ण होईपर्यंत अखंडित पुरविण्यात येतात. क्षयरोग पथकामधील वैद्यकीय अधिका-यांच्या मार्फत

क्षयरुग्णांचे उपचार पूर्ण होण्याकरिता सतत त्यांची देखरेख व पर्यवेक्षण करण्यात येते.

कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या औषधविरोधी क्षयरुग्णांना मार्गदर्शक सूचनांनुसार क्षयविरोधी औषधांचे उपचार सुरु करण्यात येतात.

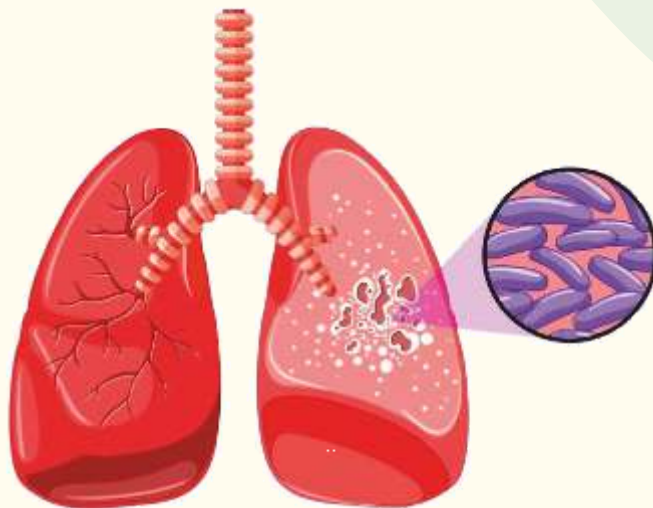

औषधोपचार:

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या सर्व क्षयरुग्णांना औषधोपचार पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने कर्मचाऱ्यांचे मार्गदर्शनाखाली / सहकार्याने मोफत औषधी दिली जाते.

डी.बी.टी.लाभ

डी.बी.टी. अंतर्गत लाभ महाराष्ट्र राज्यात 1 एप्रिल 2018 पासून क्षयरुग्णांना निष्कषय पोषण - आहार योजने अंतर्गत दरमहा 500 रुपये क्षयरुग्णांच्या बँक खात्यात थेट उपचार चालू असेपर्यंत वर्ग करण्यात येते.

जननी सुरक्षा योजना

प्रस्तावना

अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व दारिद्र्य रेषेखालील सर्व गर्भवती महिला या योजनेसाठी लाभार्थी म्हणून पात्र आहेत.

- ग्रामीण व शहरी भागातील दारिद्र्य रेषेखालील लाभार्थींची प्रसूती घरी झाल्यास 500/- रुपये, शहरी भागातील लाभार्थींची प्रसूती शासकीय किंवा शासन मान्य मानांकित आरोग्य संस्थेत झाल्यास 600/- रुपये, ग्रामीण भागातील लाभार्थींची प्रसूती शासकीय किंवा शासन मान्य मानांकित आरोग्य संस्थेत झाल्यास 700/- रुपये, तर सिझेरियन शस्त्रक्रिया झाल्यास लाभार्थींस रु. 1500/- चा लाभ देय आहे.
- सदर योजनेचा लाभ हा लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यावर डीबीटी, पीएफएमएसद्वारे धनादेशाद्वारे देण्यात येतो.

सेवा मिळावयाचे ठिकाण

- प्रसूती सेवा उपलब्ध असलेल्या सर्व शासकीय आरोग्य संस्था व शासन मानांकित खासगी आरोग्य संस्था

सेवा मिळण्यासाठी जोडावयाची विहित कागदपत्रे

- रहिवासी दाखला
- जातीचा दाखला
- उत्पन्नाचा दाखला

आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर प्रसूतीनंतर 7 दिवसांच्या आत सेवा

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम

प्रस्तावना

या योजनेअंतर्गत गरोदर मातेस व प्रसुती पश्चात 42 दिवसांपर्यंत मोफत सुविधा देण्यात येतात. प्रसुती, सिझेरीयन शस्त्रक्रिया, प्रसुती संदर्भातील, गरोदरपणातील व प्रसुती पश्चात आवश्यक औषधे व साहित्य, प्रयोगशाळेतील तपासण्या, प्रसुती पश्चात आहार (स्वाभाविक प्रसुती - 3 दिवस, सिझेरीयन प्रसुती - 7 दिवस) मोफत रक्तसंक्रमण, घरापासून आरोग्य संस्थेपर्यंत, एका आरोग्य संस्थेतून दुस-या आरोग्य संस्थेत तसेच आरोग्य संस्थेतून घरापर्यंत वाहतूक व्यवस्था.

- या योजने अंतर्गत एका वर्षापर्यंतच्या आजारी बालकास पुढील प्रमाणे मोफत सुविधा देण्यात येतात.
- उपचारासाठी आवश्यक औषधे व साहित्य, प्रयोगशाळेतील तपासण्या, मोफत

रक्तसंक्रमण, घरापासून आरोग्य संस्थेपर्यंत, एका आरोग्य संस्थेतून दुस-या आरोग्य संस्थेत तसेच आरोग्य संस्थेतून घरापर्यंत वाहतूक व्यवस्था.

सेवा मिळावयाचे ठिकाण

संबंधित शासकीय आरोग्य संस्था

आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर

गरोदरपणाच्या काळात, प्रसुती दरम्यान, प्रसुतीनंतर 42 दिवसांपर्यंत व 1 वर्षे वयापर्यंतच्या आजारी बालकास सेवा पुरविली जाते.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

नवसंजीवनी योजना

प्रस्तावना

शासनाने आदिवासी उपयोजना अंतर्गत योजनांच्या अंमलबजावणीमध्ये एकसूत्रता व प्रभावीपणा आणण्याच्या दृष्टीने सर्व घटक कार्यक्रमांना एकत्र करून नवसंजीवनी योजना शासन निर्णय दिनांक 25 जून 1995 अन्वये सुरु केली.

उद्देश

आदिवासी प्रवण कार्यक्षेत्रातील जनतेच्या आरोग्यात सुधारणा करणे, त्यांना आरोग्य विषयक सुविधा पुरवणे, आदिवासीना पिण्याचे शुध्द व पुरेसे पाणी उपलब्ध करून देणे, अन्नधान्य पुरवठा सुनिश्चित करून आहार देणे कुपोषित बालकांवर योग्य व वेळीच उपचार करून त्यांच्या प्रकृतीत सुधारणा घडवून आणणे या सर्व उपाययोजनाद्वारे आदिवासीचे क्रियाशील आयुष्य वाढविणे तसेच गरोदर माता व अर्भक मृत्यु कमी करणे हा नवसंजीवनी योजनेचा प्रमुख उद्देश आहे.

अंमलबजावणी पध्दती

नवसंजीवनी योजना राज्यात 1995 पासून सुरु करण्यात आली आहे. आदिवासी प्रवण कार्यक्षेत्रात राहणाऱ्या आदिवासी जनतेला प्रा. आ. केंद्र, उपकेंद्र स्तरावर गावपातळीवर योग्य व वेळीच उपचार देण्यात येतात..

- मातृत्व अनुदान योजना
- भरारी पथक योजना
- दाईबैठक योजना
- पाणी नमुना तपासणी
- पावसाळ्यापूर्वी करावयाच्या उपाययोजना
- सॅम व मॅम च्या मुलांना आहार सुविधा व बुडीत मजुरीपोटी घावयाचे अनुदान

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

नवसंजीवनी योजनेअंतर्गत आदिवासी प्रवण क्षेत्रात ग्रामीण रुग्णालय, प्रा. आ. केंद्र, उपकेंद्र, आयुर्वेदिक दवाखाने या सर्व ठिकाणी रुग्णाना मोफत सेवा दिली जाते. तसेच फिरत्या आरोग्य पथकामार्फत देखील आरोग्य सेवा दिली जाते.

कार्यक्रमांतर्गत विविध योजना व उपक्रम

मातृत्व अनुदान योजना

गरोदर मातांची नियमित आरोग्य तपासणी व्हावी व त्यांना सुयोग्य आहार वेळेत उपलब्ध व्हावा तसेच त्यांना गरोदरपणात व नंतर विश्रांती मिळावी त्यादृष्टीने शासनाने मातृत्व अनुदान योजना 1997-98 पासून 16 आदिवासी जिल्ह्यात मंजूर केलेली आहे. या योजनेमध्ये गरोदरपणामध्ये रूपये 400/- रोखीने व रूपये 400/ जी औषधे याप्रमाणे प्रत्येक लाभार्थीला एकूण रूपये 800/- चा लाभ या योजनेतर्गत दिला जातो. सदर योजनेचा लाभ ह्यात दोन मुले व सध्या गरोदर मातासाठी देय आहे.

भरारी पथक योजना

महाराष्ट्र राज्यामध्ये एकूण 281 भरारी पथके स्थापित करण्यात आले असून, यामध्ये 1 वैद्यकीय अधिकारी व 2 कर्मचा-यांची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. या भरारी पथकामार्फत राज्यातील दुर्गम भागात राहणा-या आदिवासी जनतेला विशेष करून माता व कुपोषित बालकांना भेटी देण्यात येतात व त्यांची आरोग्य तपासणी करण्यात येवून आवश्यकता असल्यास नजीकच्या आरोग्य संस्थेमध्ये संदर्भित करण्यात येतात.

दाईबैठक योजना

आदिवासी व दुर्गम भागातील गरोदर स्त्रियांची बाळंतपणे दाईमार्फत केली जातात. अशा बाळंतपणाची व नवजात शिशुंची 100 टक्के नोंदणी करणे, जोखिमयुक्त मातांच्या व नवजात बालकाच्या आरोग्याचे सर्वेक्षण करणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे व त्यांना कृतिशील करणे याबाबत दाईबैठका घेऊन दाईचे ज्ञानामध्ये वाढ होईल याकरिता प्राथमिक आरोग्य केंद्राद्वारे दाईच्या नियमित बैठका घेण्यात येतात.

मान्सूनपूर्व उपाययोजना

पावसाळी कालावधीत बालमृत्यू व साथीचे रोग टाळण्याकरीता प्रतिबंधक उपाययोजना म्हणून मे व जून मध्ये वैद्यकीय पथके दुर्गम भागात पाठवून त्यांचे मार्फत प्रत्येक गावांत रुग्ण उपचार, बालकांची तपासणी व उपचार, लसीकरण, संदर्भ सेवा, साथरोग प्रतिबंधक उपाय योजना इतर आजाराचे सर्वेक्षण इत्यादी कामे करून घेण्यात येतात.

मानव विकास कार्यक्रम

- राज्यातील 12 जिल्ह्यांचा मानव विकास निर्देशांक उंचावण्याकरीता शासन निर्णय, नियोजन विभाग, क्र. ममावि-2006/प्र.क्र.20/का.1413, दि. 29 जून 2006 अन्वये मानव विश्वास मिशनची स्थापना करण्यात आली होती.
- सन 2011-12 पासून शासन निर्णय क्र. मा. वि.मि. 2010/प्र.क्र. 01/1418/मंत्रालय, मुंबई दिनांक 19 जुलै 2011 अन्वये मानव विकास कार्यक्रमाची व्याप्ती 21 जिल्हांतील 125 तालुक्यांपर्यंत वाढविण्यात आली. या योजनेअंतर्गत निवड केलेले 21 जिल्हे पुढीलप्रमाणे आहेत. ठाणे, पालघर, रायगड, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, जालना, परभणी, हिंगोली, बीड, नांदेड, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपुर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपुर, गडचिरोली.(23)
- शासन निर्णय माविका -2012/प्र.क्र.59/1418-मंत्रालय, मुंबई - 400032, दिनांक 12 जुलै 2012 नुसार मानव विकास कार्यक्रमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी तसेच सदर कार्यक्रमाचा लाभ अधिकाधिक लोकांना मिळावा या उद्देशाने मानव विकास कार्यक्रम सन 2012-13 पासून 15 जिल्ह्यातील 'क' वर्ग नगरपालिका क्षेत्रात मानव विकास कार्यक्रम अंमलबजावणी सुरुवात केली आहे.

उद्देश

23 जिल्ह्यांतील 125 तालुके व 15 जिल्ह्यांतील 43 'क' वर्ग नगरपालिकांमध्ये मानव विकास निर्देशांक वाढविणे.

उद्दीष्टे

- मातामृत्यू कमी करणे.
- अर्भकमृत्यू कमी करणे.
- धोक्याच्या मातांना संदर्भित करणे व गरोदर मातांना बुडीत

मजुरीचा लाभ देऊन आर्थिक मदत करणे.

कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजना

- मानव विकास कार्यक्रमांतर्गत आरोग्य शिबीरे प्राथमिक आरोग्य केंद्र, नगरपालिका क्षेत्रात आयोजित केली जातात.
- या शिबिरांमध्ये स्त्रीरोग तज्ञांकडून गर्भवती महिलांची व स्तनदा मातांची आरोग्य तपासणी व औषधोपचार केला जातो. तसेच बालरोग तज्ञांकडून 0 ते 6 महिने वयोगटातील बालकांची व 6 महिने ते 2 वर्ष वयोगटातील बालकांची तपासणी व औषधोपचार केला जातो.
- अ.जा./अ.ज./ दारिद्र्य रेषेखालील गरोदर महिलेला बुडीत मजुरीपोटी रु. 4000/- इतका लाभ दिला जातो. हा लाभ गरोदरपणाच्या सातव्या ते नवव्या महिन्यात रु.2000/- आणि प्रसूती नंतर एक महिन्याच्या आत रु. 2000/- अशा प्रकारे दिला जातो.
- किशोरवयीन मुलींना पौगंडावस्थेतील आरोग्य व जीवन कौशल्ये विकसित करण्याबाबत आरोग्य शिक्षण देणे.
- मानव विकास कार्यक्रमांतर्गातील शिबीरे प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्तरावर दर महिन्याला दोन व क वर नगरपालिका क्षेत्रात दर महिन्याला एक याप्रमाणे आयोजित केली जातात.
 - शिबीराच्या आयोजनासाठी एकूण रु.18,000/- प्रतिशिबीर अनुदान मंजूर आहे. यामध्ये तज्ञ डॉक्टरांचे मानधन व वाहतूक यासाठी रु. 5,000/-, लाभार्थींच्या जेवणाकरिता रु.5200/- पेंडालकरिता रु.1500/- आणि तातडीची औषधे व प्रयोग शाळा साहित्य करिता रु.1300/- आणि वाहनखर्चासाठी रु.5000/- यांचा समावेश आहे.

बाल आरोग्य योजना

प्रस्तावना:

- प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रमांगत अर्भक व बालकांचे आजार व मृत्यू टाळण्यासाठी व बाल आरोग्य सुधारण्यासाठी विविध योजना राबविल्या जातात. या योजनांची अंमलबजावणी राज्य व जिल्हास्तरावरून करण्यात येते.

उद्देश:

SRS - 2018 च्या अहवालानुसार अर्भक मृत्यु दर हा सन 2008 सालातील 33 वरून 19 वर आलेला आहे. तसेच नवजात शिशु मृत्युदर सुद्धा 24 वरून 13 (SRS - 2018) वर आलेला आहे. 5 वर्षाखालील बालमृत्यूचा दर एस. आर. एस. 2018 नुसार 22 पर्यंत खाली आलेला आहे.

अंमलबजावणी पध्दती:

केंद्र शासनाच्या मंजूर आरसीएच पीआयपीमध्ये मंजूर केलेल्या योजना व त्या योजनांची अंमलबजावणीसाठी आवश्यक अनुदान राज्यातील सर्व जिल्ह्यांना वितरित करण्यात येते. या योजनांची अंमलबजावणी सर्व जिल्हास्तरावर परिणामकारक होण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना पाठविण्यात येतात.

आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष

- नवजात शिशु स्थिरीकरण कक्ष
- नवजात शिशु कोपरा
- बाल उपचार केंद्र.
- पोषण पुनर्वसन केंद्र
- बालमृत्यू अन्वेषण
- जंतनाशक व जीवनसत्व 'अ' मोहीम.
- अर्भक व नवजात बालकांच्या स्तनपानाबाबत
- घरच्या घरी बालकांची काळजी
- घरच्या घरी लहान बालकांची काळजी
- जोखीमग्रस्त कार्यक्षेत्रातील आशांमार्फत अतिसार, न्युमोनिया व सेप्सीस या आजारांचे व्यवस्थापन

सर्व जिल्हांना अपेक्षित कार्य होण्याच्या दृष्टीने नियमितपणे पाठपुरावा करण्यात येतो. बाल आरोग्य अंतर्गत योजनांची अंमलबजावणी जिल्हा/तालुका/ग्रामीण रुग्णालय / प्रा. आ. केंद्र/उपकेंद्र/गावपातळीस्तरावरून कार्यरत असणाऱ्या अधिकारी व कर्मचारी यांचेमार्फत करण्यात येते.

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

बालमृत्यू, अर्भकमृत्यू व कुपोषणाचे प्रमाण कमी करण्यासाठी विविध शासकीय आरोग्य संस्थाद्वारे जनतेस सेवा पुरविण्यात येतात. जिल्हा रुग्णालय, उपजिल्हा रुग्णालय, स्त्री रुग्णालय, ग्रामीण रुग्णालय, प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र या आरोग्य संस्थाद्वारे सेवा पुरविल्या जातात.

संस्थास्तरावर बालकांची काळजी

- आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष
Special New Born Care Unit - (SNCU):

राज्यातील 17 सामान्य रुग्णालये, 11 स्त्री रुग्णालये व 8 उपजिल्हा रुग्णालये व 2 सामान्य रुग्णालये, 1 PVP GI सांगली स्तरावर गंभीर आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष (एसएनसीयू) कार्यान्वित करण्यात आलेले आहेत. एकूण 39 एसएनसीयूमध्ये 892 कक्ष कार्यान्वित आहेत. प्रत्येक जिल्हा स्तरावर आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष (एसएनसीयू) स्थापित असून त्यामध्ये फोटोथेरपी युनिट, ऑक्सीजन हुड, इनफ्युजन पंपस, रेडियन्ट वॉर्मर, लॅटिंगोस्कोप आणि इंडोद्रीकीयेल ट्युब्स, नेजल कॅन्यूला बॅग, मास्क आणि वेईंग स्केल इत्यादी उपकरणे वापरली जातात. हे कक्ष कमीत कमी 12 ते 16 बेडचे असून त्यामध्ये 3 वैद्यकीय अधिकारी, 10 स्टाफ नर्स आणि 4 मदतनीस (सफाई कामगार) हे 24 तास आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी कार्यरत आहेत. नवजात बालकांमधील सेप्सीस, निमोनिया, डिहायड्रेशन, हायपोथर्मिया प्रतिबंध, संसर्ग प्रतिबंध, विशेष स्तनपान, जन्मानंतरची काळजी, लसीकरण व संदर्भ सेवा. इ. सेवा या

कक्षामार्फत देण्यात येतात.

• **नवजात शिशु स्थिरकरण कक्ष (New Born Stabilization Unit - NBSU) :**

स्थिरकरण कक्ष हे आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष (Special New Born Care Unit - SNCU) आहे, जे पेरीफेरीतील नवजात शिशुंना सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी स्थापित करण्यात आले आहेत. याची स्थापना पहिली संदर्भ सेवा कक्ष आणि गावपातळीवरील आरोग्य केंद्रामध्ये करण्यात आली आहे. यामध्ये Resuscitation, नवजात शिशुला उब मिळण्यासाठी, कांगारू मदर केअर, विविध प्रकारच्या संसर्ग पासून संरक्षण, नवजात शिशुच्या नाळेची विशेष काळजी व स्तनपानाची लवकर सुरुवात ऑक्सीजन साह्य सेवा जसे की, ऑक्सीजन, सलाईन (IV Fluid) विशेष महत्वाच्या तपासण्या करण्याची सोय जसे की, रक्त तपासणे आणि संदर्भ सेवा या सेवांचा समावेश आहे. सदरस्थितीत संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात 193 एनबीएसयु कार्यरत आहेत. वर्ष 2020-21 मध्ये 13 नवीन एनबीएसयु मंजूर झाले. असून सदर एनबीएसयु प्रस्थापित करण्याची कार्यवाही सुरु आहे.

• **नवजात शिशु कोपरा (New Born Care Corners - NBCC) :**

नवजात शिशु कोपराची स्थापना प्रत्येक प्रसूती कक्ष नवजात शिशुला जन्मा नंतर लगेच अत्यावश्यक सेवा मिळण्यासाठी झाली आहे. नवजात शिशु कोपरा (Corner) प्रसूती कक्षात नवजात शिशुंच्या व्यवस्थापनात साह्य करण्यासाठी स्थापित केलेला आहे. यामध्ये खालील सेवांचा समावेश आहे Resuscitation, नवजात शिशुला उब मिळण्यासाठी, कांगारू मदर केअर, विविध प्रकारच्या संसर्ग पासून संरक्षण, नवजात शिशुंच्या नाळेची विशेष काळजी व स्तनपानाची लवकर सुरुवात. यामध्ये असणारे साहित्य (Equipment), वजन काटा, रेडिएन्ट वार्मर सक्षन मशीन आणि म्युक्स सकर नवजात शिशु कक्ष हे राज्यात 1511 स्थापित केले आहेत.

• **बाल उपचार केंद्र (Child Treatment Centre - CTC) :**

13 व्या वित्त आयोगा अंतर्गत सॅम बालकांच्या उपचारासाठी जास्त कुपोषण असणा-या आदिवासी तालुक्यांमध्ये केंद्र शासनाच्या एनआरसीबाबतच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार 25

बाल उपचार केंद्र स्थापन करण्यात आलेली आहेत. येथे आजारी सॅम बालकांना 14 दिवस दाखल करून उपचार देण्यात येतात.

• **पोषण पुनर्वसन केंद्र (Nutrition Rehabilitation Centre - NRC) :**

राज्यामध्ये आजारी सॅम बालकांच्या उपचारासाठी सध्या एकूण 43 पोषण पुनर्वसन केंद्र कार्यान्वीत करण्यात आलेले आहेत. हे संस्था स्तरावरील युनिट असून तेथे 5 वर्षाखालील आजारी तीव्र कुपोषित बालकांना 14 दिवस वैद्यकीय उपचार व पोषण आहार दिला जातो. तसेच माता व काळजी वाहक यांचे शिशु पोषण बाबतचे कौशल्य वाढविण्याबाबत विशेष लक्ष दिले जाते.

पोषण पुनर्वसन केंद्रातील अधिकारी व कर्मचा-यांकरिता संस्था स्तरावर तीव्र कुपोषित बालकांचे व्यवस्थापन करण्याबाबतचे प्रशिक्षण सत्र आयोजित करण्यात येतात. याचा मुख्य उद्देश वैद्यकीय अधिकारी, आहार तज आणि स्टाफ नर्स तसेच सॅम बालकांना सेवा पुरविण्या-या कर्मचा-यांचे कौशल्य वाढविणे हा आहे.

• **बालमृत्यू अन्वेषण (Child Death Audit - CDA) :**

राज्यात होण्याच्या अर्थक व बालमृत्यूचे अन्वेषण वैद्यकीय अधिकारी, यांचे मार्फत करण्यात येते. बालमृत्यू अन्वेषणामुळे कोणत्या आजार अथवा रोगांमुळे बालमृत्यू होतात, याची माहिती मिळते. संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात सन 2019-20 14208 बालमृत्यू नोंदविण्यात आले, त्यापैकी 12268 बालमृत्यू अन्वेषण झाले. सन 2020-21 (माहे जानेवारी 2021 अखेर) 10874 बालमृत्यू नोंदविण्यात आले.

• **जंतनाशक व जीवनसत्व 'अ' मोहीम (De-worming & Vitamin 'A' Drive) :**

वर्षातून दोनवेळा जंतनाशक व जीवनसत्व 'अ' मोहिम राज्यातील सर्व जिल्ह्यातील ग्रामीण व शहरी भागात एकाच वेळी राबविण्यात येते. या मोहिमेत 9 महिने ते 5 वर्षे वयोगटातील बालकांना जीवनसत्व 'अ' व 1 ते 6 वर्षे वयोगटातील बालकांना जंतनाशक औषध देण्यात येते.

• **अर्भक व नवजात बालकांच्या स्तनपानाबाबत (Infant & Young Child Feeding IYCF) :**

बालकांमधील कुपोषण कमी करण्यासाठी ही बाब अत्यंत महत्वाची आहे. या योजने अंतर्गत मातेस सहा महिन्यापर्यंत नवजात बालकाला या वयाच्या निव्वळ स्तनपान व पोषक आहाराबाबत समुपदेशन व प्रशिक्षण दिले जाते.

• **घरच्या घरी बालकांची काळजी:**

नवजात बालकांना दिल्या जाणाऱ्या स्वास्थ सुविधा नियमित देण्यासाठी संस्था स्तरावरची काळजी व घरी घेण्यात आलेली काळजी नियमित करण्यासाठी ग्रामीण भागात जन्मलेल्या जिवंत बालकांची काळजी ही आशांच्या 42 दिवसांपर्यंतच्या 7 गृहभेटीद्वारे घेतली जाते. त्यासाठी आशांना रु. 250/ मानधन देण्यात येते. आजारी व कमी वजनाच्या बालकांना जास्तीच्या गृहभेटीची गरज असते या व्यतिरिक्त आशांना विशेष नवजात काळजी कक्षातून सुटी झालेल्या बालकांना व कमी वजनाच्या बालकांना प्रत्येक महिन्याला पाठपुरावा करण्यासाठी रु.50/- प्रमाणे मानधन देण्यात येते.

• **13 व्या वित्त अंतर्गत इन्टेन्सिफाईड एचबीएनसी (Intensified HBNC):**

अर्भक मृत्युच्या प्रमाणामध्ये 63% प्रमाण हे नवजात शिशु मृत्युचे असते. अर्भकमृत्युदर कमी करण्यासाठी विशेषतः आदिवासी भागातील नवजात बालकांची आशांद्वारे गृहभेटी दरम्यान घरच्या घरी काळजी घेणे आवश्यक आहे. त्यासाठी राज्यातील आदिवासी प्रवण जिल्ह्यांसाठी 13 व्या वित्त आयोगा अंतर्गत Intensified HBNC कार्यक्रम राबविला जात आहे. या कार्यक्रमांचा मुख्य उद्देश आशांद्वारे 1 वर्षांपर्यंतच्या बालकांना गृहभेटी देऊन त्यांचे योग्य वेळेत पुरक आहार सुरु करण्यासाठी माता व कुटुंबियांचे समुपदेशन करून कुपोषणापासून वाचविणे. Intensified HBNC अंतर्गत 6 महिन्यांपर्यंत 1 दिवसाआड आणि त्यानंतर प्रत्येक 15 दिवसांनी बालकांच्या 1 वर्षे वयापर्यंत आशामार्फत भेटी देण्यात येतात. प्रत्येक आशाला 1 वर्षांपर्यंत पाठपुरावा करण्यासाठी Follow Up कार्ड देण्यात आलेले आहे. आदिवासी भागातील प्रत्येक आशासोबत तालुका समूह संघटक व तालुका समन्वयक यांचे इन्टेन्सिफाईड एचबीएनसी चे प्रशिक्षण घेण्यात आलेले आहे. सदर कार्यक्रम जानेवारी 2016 पासून राज्यातील 78 आदिवासी तालुक्यांमध्ये राबविला जात आहे.

• **घरच्या घरी लहान बालकांची काळजी (HBNC)**

राज्यातील बालमृत्युदर कमी करणाऱ्या आणि बालकांची पोषण स्थिती सुधारण्यासाठी तसेच शारिरीक वाढ आणि विकासासाठी घरच्या घरी बालकांची काळजी (HBNC) हा महत्वाचा कार्यक्रम आहे. या कार्यक्रमांतर्गत आशा व एएनएम मार्फत गृहभेटी देण्यात येतात. ज्यामध्ये बालकांना 7 विशेष गृहभेटी देण्यात येतात. ज्यामध्ये पोषण, आरोग्य, बालकांचा दिवस आणि स्वच्छता या महत्वाच्या बाबींवर भर देण्यात येतो.

• **Mother Absolute Affection (MAA):**

Mother Absolute Affection हा स्तनपानाविषयी मातेला, वडिलांना तसेच कुटुंबीयांना योग्य माहिती पुरविण्यासाठी तसेच स्तनपानास सक्षम असे वातावरण तयार करण्यासाठी केंद्र शासनाच्या आरोग्य व कुटुंब कल्याण या विभागाचा हा एक महत्वाकांक्षी कार्यक्रम आहे. या कार्यक्रमाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे की, जन्मानंतर बालकाला 24 तासाचे आत स्तनपान मिळाले पाहिजे. तसेच जन्मानंतर सहा महिने फक्त स्तनपानास प्रोत्साहन द्यावे व वयाच्या 2 वर्षांपर्यंत स्तनपानासोबत पोषक आहार देण्यात यावा. या कार्यक्रमांतर्गत प्रचार व प्रसिध्दी, स्तनदा व गरोदर मातांसाठी आशामार्फत घेण्यात येणाऱ्या माता बैठका, आरोग्य कर्मचाऱ्यांना स्तनपान व शिशुपोषणाचे प्रशिक्षण, सनियंत्रण व मूल्यमापन, सर्व आरोग्य संस्थांचे शिशु मैत्रीकरण (Baby Friendly Hospital Initiative) इ. उपक्रम राबविले जातात.

• **माता बैठक:**

MAA कार्यक्रमाचा एक घटक म्हणजेच आशांद्वारे घेण्यात येणाऱ्या माता बैठका या बैठकीमध्ये स्तनपानाविषयी व पुरक आहारा विषयी मातांना प्रात्याक्षिकांसह माहिती देण्यात येते.

• **राज्य संसाधन केंद्र:**

"MAA" कार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी व सनियंत्रणासाठी राज्यात 2 ठिकाणी सार्वजनिक आरोग्य संस्था (पीएचआय) नागपुर व आरोग्य व कुटुंब कल्याण प्रशिक्षण केंद्र पुणे येथे राज्य संसाधन केंद्राची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या अंतर्गत राज्यातील MAA

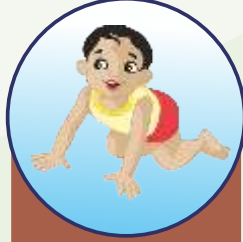
कार्यक्रमाचे सनियंत्रण व मूल्यमापन करण्यात येते. तसेच NRC / SNCU मध्ये भेटी देऊन उपस्थित असलेल्या स्तनदा व गरोदर मातांना स्तनपान शिशुपोषण व आहार याबाबतचे समुपदेशन देण्यात येते. तसेच आरोग्य कर्मचाऱ्यांना स्तनपान व शिशुपोषणाचे प्रशिक्षण देण्यात येते.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा,
आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

१० वर्षे ते १९ वर्षे

१ निळी गोळी
आठवड्यातून
एकदा

६ महिने ते ५९ महिने

१ मि.ली
आयएफए सिरप
आठवड्यातून
दोनदा

गरोदर व स्तनदा माता

१ लाल गोळी
दररोज पहिल्या
तिमाहीनंतर १८०
दिवस व प्रसूतिनंतर
१८० दिवस

५ वर्षे ते ९ वर्षे

१ गुलाबी गोळी
आठवड्यातून
एकदा

२० वर्षे ते ४९ वर्षातील
प्रजननक्षम महिला

१ लाल गोळी
आठवड्यातून
एकदा

जंतनाशक गोळी दर
६ महिन्याने वर्षातून २ वेळा

- १ ते २ वर्षे बालकांसाठी अर्धी गोळी
- २ वर्षाच्या पुढे एक गोळी

सुदृढ भारत - श्रेष्ठ भारत

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम

(आर. बी. एस.के)

प्रस्तावना:

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम हा मुलांच्या आरोग्याचे संवर्धन विकास साधण्यासाठी उचललेले अत्यंत महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे. या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून बालकांच्या आरोग्याची तपासणी व त्यांच्या आजारांना वेळीच पायबंद घालणे हा मुख्य उद्देश समोर ठेवण्यात आला आहे.

उद्देश व उद्दिष्टे

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत ० ते १८ वर्ष वयोगटातील मुलांची तपासणी करून मुलांमध्ये आढळणाऱ्या जन्मत असलेले व्यंग, लहान मुलांमधील आजार, जीवनसत्वाच्या कमतरतेमुळे होणारे आजार व अपंगत्व इत्यादी बाबीचे वेळेवर निदान करून त्यांच्यावर योग्य ते उपचार करण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले आहे.

अंमलबजावणी

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम या कार्यक्रमाचा लाभ महाराष्ट्र राज्यातील ० ते १८ वर्ष वयोगटातील जवळपास २ कोटी मुलांना होणार आहे. अंगणवाडी स्तरावर ० ते ६ वर्ष वयोगटातील मुलांची वर्षातून २ वेळेस होणारी आरोग्य तपासणी हा या कार्यक्रमाचा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. या व्यतिरिक्त शासकीय व निमशासकीय शाळेतील ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील मुलांनाही या आरोग्य तपासणी कार्यक्रमाचा लाभ होत आहे. सदर आरोग्य तपासणी दरम्यान मुलांमध्ये आढळून आलेल्या आरोग्य विषयक समस्या / अडचणीसाठी योग्य ते संदर्भ सेवा व सर्व प्रकारचे वैद्यकीय व शल्यचिकित्सक उपचार पुरविण्यात येतात. मुलांवर केले जाणारे उपचार हे पूर्णतः मोफत पुरविण्यात येतात.

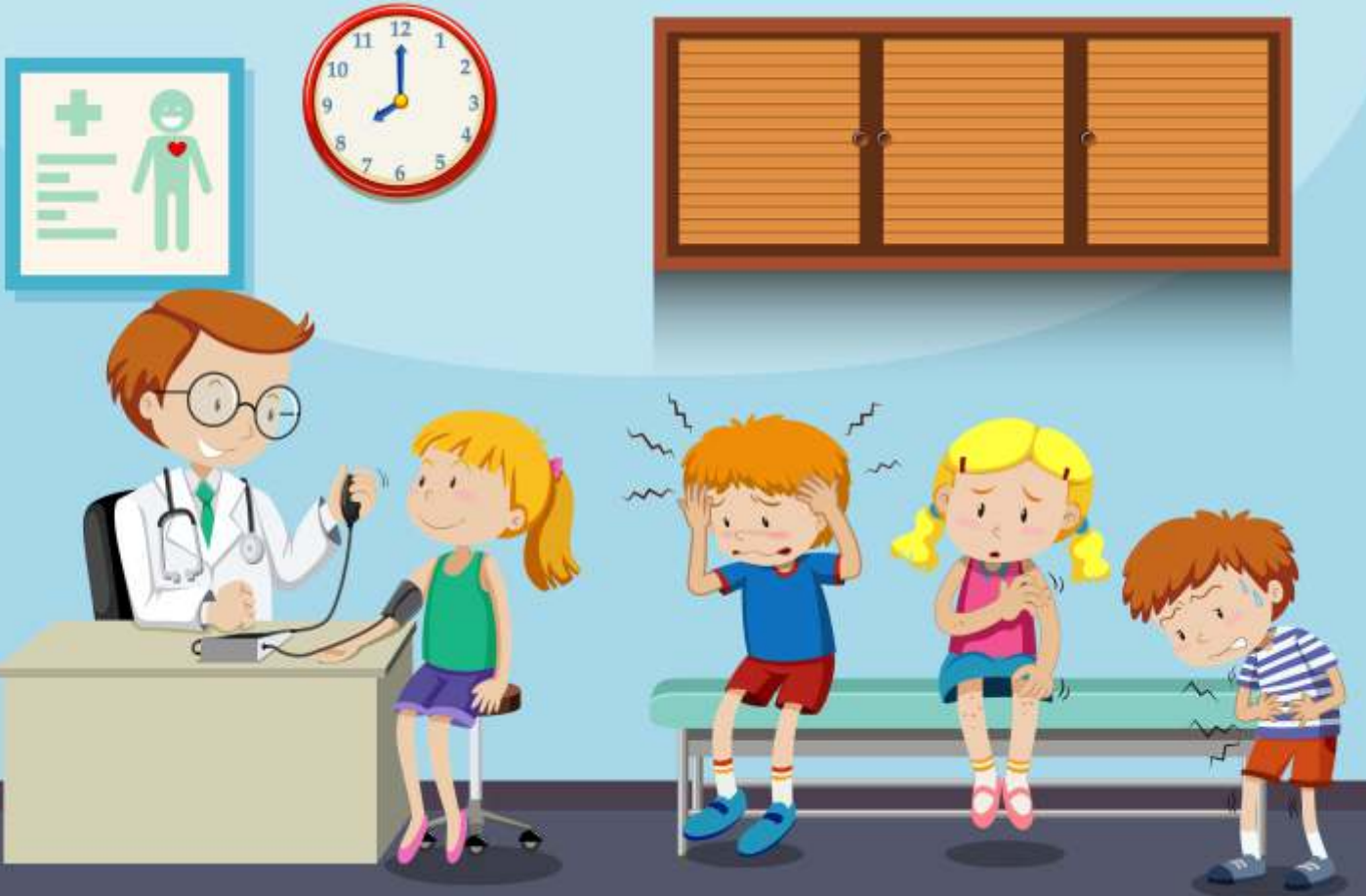

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमाची पथके प्रत्येक तालुक्यात नियुक्त करण्यात आलेली आहेत. सदर पथकाचे मुख्यालय, ग्रामीण रुग्णालये किंवा संबंधित उपजिल्हा रुग्णालय हे आहे.

District Early Intervention Centre (DEIC)

हा अत्यंत महत्वाकांक्षी प्रकल्प असून राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत 0 ते 18 वर्षे वयोगटातील अंगणवाडी स्तर आणि शाळा स्तरांवरून संदर्भित करण्यात आलेल्या बालकांच्या बौद्धिक, मानसिक आणि शारीरिक स्थितीचा विकास आणि उपचार करणेसाठी राज्यातील 9 जिल्हांमध्ये स्थापन करण्यात आलेला आहे. ही केंद्रे प्रामुख्याने ठाणे, नाशिक, पुणे, सातारा, उस्मानाबाद, जालना, अमरावती, वर्धा आणि नागपूर या जिल्ह्यातील जिल्हा शल्य चिकित्सक यांच्या अधिपत्याखाली स्थापित आहे. डिईआयसी अंतर्गत एकूण 14 अधिकारी आणि कर्मचारी कार्यरत आहेत. यामध्ये डिईआयसी व्यवस्थापक, बालरोग तज्ज्ञ, वैद्यकीय अधिकारी, दंतचिकित्सक, भौतिकोपचार तज्ज्ञ, व्यवसायोपचार तज्ज्ञ, ध्वनी विशेषज्ञ आणि भाषण तज्ज्ञ, मानसोपचार तज्ज्ञ, नेत्रतज्ज्ञ, सामाजिक कार्यकर्ता, विशेष शिक्षक, प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ, डेटा एंट्री ऑपरेटर आणि आरोग्य परिचारीका इत्यादी पदांचा समावेश आहे. या केंद्रामध्ये संदर्भित करण्यात आलेल्या बालकांना विविध तज्ञांमार्फत उपचार देवून त्या बालकांचे बौद्धिक, मानसिक आणि शारीरिक स्थितीचा विकास साधला जातो.

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियानाचे आयोजन दर महिन्याच्या 9 तारखेला रविवार किंवा सुट्टी असेल तर त्यापुढील कार्यालयीन कामकाजाच्या दिवशी राबविण्यात येते. जिल्हा स्तरावर सदर अभियान प्रभाविपणे राबविण्यासाठी जिल्हा शल्य चिकित्सकांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा नियोजन व कार्यकारी समिती गठीत करण्यात आलेली आहे.

"प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान"

अंतर्गत देण्यात येणाऱ्या सेवा :

- मोफत प्रयोगशाळा चाचण्या
- लाभार्थींचा वैद्यकीय पूर्व इतिहास घेऊन तपासणी करून व धोक्याची लक्षणे, गुंतागुंत व कोणतीही जोखीम नसल्याची खात्री करण्यात येते.
- प्रसूतीपूर्व तपासणीसाठी आलेल्या सर्व लाभार्थींचा रक्तदाब, पोटावरून तपासणी व गर्भपिंडाच्या हृदयाचे ठोके तपासतात.
- शोधलेल्या सर्व अतिजोखमीच्या मातांना उच्च संस्थेमध्ये पुढील उपचारासाठी संदर्भित केले जाते आणि जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रमांतर्गत उच्चसंस्थेमध्ये योग्य ते उपचार दिले जातात. सर्व लाभार्थ्यांला एमसीपी कार्ड देण्यात येते.
- सर्व गरोदर मातांचे गरोदरपणातील दुसऱ्या व तिसऱ्या टप्प्यात एक सोनोग्राफी करण्यात येते.

- अभियानाच्या दिवशी आलेल्या सर्व लाभार्थींचे गरोदरपणातील तपासणी, गरोदरपणातील धोक्याची लक्षणे, बाळाच्या जन्माची तयारी, गरोदरपणातील गुंतागुंतीची तयारी, लोहयुक्त गोव्या व कॅल्शियमच्या गोव्यांचे सेवनाचे महत्त्व, संस्थात्मक प्रसूती, संदर्भ सेवा, जननी सुरक्षा योजने अंतर्गत व जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम अंतर्गत देण्यात येणारा लाभ, प्रसूतीपश्चात काळजी, स्तनपान व पूरक आहार, संस्थात्मक प्रसूती व प्रसूतीपश्चात कुटुंब नियोजनाबाबत समुपदेशन केले जाते.

"प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व

अभियान"राबविण्यात पब्लिक प्रायव्हेट पार्टनरशिप (पीपीपी) सहभाग :

शासकीय संस्था वगळता अजून एखादी खासगी संस्था स्वेच्छेने विनामूल्य सेवा सदर अभियानाच्या दिवसाच्या दिवशी देण्यास तयार असल्यास त्यांना या अभियानामध्ये समाविष्ट करून घेतले जाते व त्यांच्यामार्फत वर नमुद केलेल्या सेवा त्यांच्या स्वतःच्या संस्थेमध्ये देण्यात येतात. अभियाना दरम्यान खाजगी संस्थांनी शोधलेल्या

अतिजोखमीच्या मातांना शासकिय

आरोग्य संस्थांमध्ये संदर्भ

चिठ्ठीसहित संदर्भित केले जाते.

महाराष्ट्रातील आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागाकरिता योजना

महाराष्ट्रात एकूण 16 आदिवासी जिल्हे आहेत. या भागातील आरोग्याशी निगडित असणाऱ्या समस्या लक्षात घेता तसेच ज्या आरोग्य सेवांमध्ये प्रशिक्षित कर्मचारी उपलब्ध नाहीत अशा आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागासाठी खालीलप्रमाणे योजना सुरु करण्यात आल्या आहेत.

प्रोत्साहन भत्ता (हार्डीशिप अलाउंस)

प्रोत्साहन भत्ता हा फक्त दुर्गम भागातील आरोग्य केंद्रामध्ये कार्यरत अधिकारी व कर्मचारी यांनाच अदा करण्यात येतो. राज्यात आदिवासी तसे कडवी डावी विचार सरणीचे भागात, आरोग्य सेवा देण्यासाठी आरोग्य कर्मचारी नियुक्ती करून सुध्दा नियमित अधिकारी/कर्मचारी उपलब्ध होत नाहीत, यामुळे या आरोग्य केंद्राद्वारे आरोग्य सेवा दिल्या जात नाहीत. शासनाने इतका खर्च करूनही या भागातील बाल मृत्यूदर व माता मृत्यूदर हा अधिक राहतो. हे सर्व टाळण्यासाठी व वैद्यकीय सेवा त्या भागात उपलब्ध करून देण्यासाठी या भागातील कार्यरत आरोग्य अधिकारी व परिचारीका तसेच विशेषतज्ञांना पगाराव्यतिरिक्त प्रोत्साहनपर भत्ता दिला जातो.

प्रोत्साहनपर भत्ता ही योजना आदिवासी व कडवी डावी विचारसरणीने प्रभावित भागात म्हणजेच ठाणे, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, नांदेड, अमरावती, यवतमाळ, गोंदिया, चंद्रपूर व गढचिरोली या जिल्ह्यामध्ये देण्यात येतो.

नंदुरबार जिल्ह्यातील तरंगता दवाखाना

• **नंदुरबार** जिल्ह्यातील एकूण सहा तालुके असून पैकी धडगाव व अक्कलकुवा हे 2 तालुके अतिदुर्गम आहे. अक्कलकुवा व धडगाव तालुक्यातील नर्मदा नदीच्या काठावरील एकूण 24 गावांना दळणवळणासाठी रस्तेची सुविधा नसल्याकारणाने या गावांना आरोग्य सेवा देण्याकरिता केवडीया कॉलनी (गुजरात) कडून बोटीद्वारे नर्मदा काठावरील महाराष्ट्रातील गावांना शासनाने युरोपीयन कमिशनद्वारे पुरविलेल्या तरंगत्या दवाखान्यामार्फत जनतेला आरोग्य सेवा दिली जात आहे.

• गुजरात मधील केवडीया गावापासून सरदार सरोवर अंतर 8 किमी असून सरदार सरोवरमध्ये महाराष्ट्र राज्याच्या बोटी काठावर उभ्या राहतात. नर्मदा नदीवरील गावांना भेटी देण्यासाठी त्या बोटी मार्गे आरोग्य कर्मचारी व अधिकारी भेट देतात.

• सध्या शासनाने उपलब्ध करून दिलेल्या 2 बोटीद्वारे घडगाव व अक्कलकुवा तालुक्यातील वरील दर्शिलेल्या गावांना तरंगत्या दवाखान्याद्वारे या नर्मदा काठावरील जनतेला आरोग्य सेवा सुविधा वैद्यकीय अधिकारी/कर्मचारी मार्फत निश्चित केलेल्या दिवसानुसार उपलब्ध केली जात आहे. सदरील तरंगता दवाखाना वरील केलेल्या कामाचा अहवाल दरमहा जिल्हा मुख्यालयाला घेतला जातो व नियमित जिल्हा स्तरावरून जिल्हास्तरीय अधिकाऱ्यांमार्फत भेटी देऊन मार्गदर्शन व अडचणी निराकरण केले जात आहे.

तरंगती रुग्णवाहिका

गावांना सेवा देतील. नंदुरबार जिल्हातील जवळ जवळ 50 गावे ही नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेले आहे. या गावाच्या एका बाजूला डोंगर दरी में एका बाजूला पानी आहे. त्यामुळे राज्य सरकारने या गावामध्ये आरोग्य सेवा देण्यासाठी तरंगता दवाखाना सुरु केलेला आहे. हे तरंगते दवाखाने नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेल्या सर्व गावांना भेटी देवून आरोग्य सेवा देतात. सदरच्या तरंगत्या दवाखान्यामध्ये डॉक्टर, नर्स, चालक हे पदे मंजूर आहेत. नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेल्या गावात तरंगता दवाखाना चांगल्या स्वरूपात सेवा देत आहे.

आदिवासी भागासाठी विभाषी स्वयंसेवक योजना

प्रस्तावना :

अमरावती जिल्ह्यातील मेळघाट भागामध्ये (विभाषी) स्वयंसेवक योजना राबविण्यात येत आहे. येथील आदिवासी भागामध्ये स्थानिक आदिवासी बोली (कोरकू) बोलली जाते. ही भाषा अनेक आरोग्य पुरवठादारांना अवगत नसते.

याकरिता (द्विभाषिक) स्वयंसेवक ज्यांना स्थानिक भाषा बोलता येते ते त्या भाषेचे रूपांतर मराठी भाषेमध्ये करून लाभाथ्यर्चि म्हणणे वैद्यकीय अधिकारी व परिचारिका यांना अवगत करून देतात व त्यांच्यामधील दुवा साधतात.

योजनेचे स्वरूप

आदिवासी दुर्गम भागातील आरोग्य संस्था केंद्रात स्थानिक भाषा व उत्तम आरोग्याच्या संकल्पनेची जाण असलेल्या (द्विभाषिक) स्वयंसेवकाची नेमणूक करण्यात आलेली आहे.

योजनेतील ध्येय, बाबी व त्या साध्य करण्याच्या पद्धती स्वयंसेवक स्थानिक आदिवासी लोकांना शासकीय आरोग्य

सेवेचा जास्तीत जास्त लाभ घेण्यासाठी समुपदेशन करून प्रोत्साहित करतात तसेच त्यांच्यात अंधश्रद्धा निर्मूलनाचे काम करतात. वैद्यकीय अधिकारी तसेच परिचारिका यांच्यामध्ये समन्वय साधण्याचे महत्वाचे काम स्वयंसेवकांमार्फत केले जाते. स्थानिक लोकांना आरोग्य विषयी सल्ला व आरोग्य कार्यक्रमाचे संदेश स्थानिक भाषेत रुग्णांना समजवून सांगण्यात येते. तसेच रुग्णांचे म्हणणे आरोग्य सेवा पुरवठादार, ग्रामीण रुग्णालय यांना स्वयंसेवकांमार्फत सांगण्यात येते.

आपत्कालिन वैद्यकीय सेवाप्रकल्प

प्रकल्पाची ओळख

राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाच्या आपत्कालिन वैद्यकीय सेवा प्रकल्पांतर्गत, गंभीर स्वरूपाच्या रुग्णांना सुसज्ज रुग्णवाहिकेत प्राथमिक उपचार करून रुग्णास नजीकच्या रुग्णालयामध्ये पुढील उपचारासाठी भरती करण्याबाबतची ही योजना आहे. यामध्ये रस्त्यावरील अपघात, सर्व गंभीर स्वरूपाचे आजाराने रुग्ण, बाळंतपणातील गुंतागुंतीचे रुग्ण, नवजात अर्भकाशी संबंधित आजार, नैसर्गिक व मानवनिर्मित आपत्तीत सापडलेले रुग्ण, गंभीर आजारामध्ये हृदय रुग्ण, सर्पदंश, अपघात, विषबाधा, श्वासोच्छ्वासाचे गंभीर आजार, मेंदूशी संबंधित गंभीर आजार इत्यादींचा समावेश असतो.

- राष्ट्रीय आरोग्य अभियान अंतर्गत येणाऱ्या रुग्णवाहिकांच्या भांडवली व आवर्ती खर्चासाठी केंद्र व राज्य शासनाचा हिस्सा आहे.
- सदर सेवा ही Toll Free no. '108' मार्फत कुठल्याही मोबाईल/लँडलाईन फोनद्वारे उपलब्ध करून घेता येते. तसेच ही सेवा संपूर्णपणे मोफत उपलब्ध करून दिली जाते.

- रुग्णास प्राथमिक उपचार देण्यासाठी प्रशिक्षित डॉक्टर (1) व ड्रायव्हर (1) रुग्णवाहिकेमध्ये 24x7 उपलब्ध असतात.
- सेवेचे सनियंत्रण औंध उरो रुग्णालय, पुणे येथील मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष (Emergency Response Centre, ERC) मधील कर्मचा-यांमार्फत केले जाते. यामध्ये Call Takers आणि डॉक्टर्स (Consultant) यांचा प्रामुख्याने सहभाग असतो.

या प्रकल्पांतर्गत आपद्द्रस्तांना पहिल्या सुवर्ण तासामध्ये (Golden Hour) तातडीची वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून दिली जाते. तातडीने सेवा पुरविण्यासाठी सर्व रुग्णवाहिकांमध्ये अत्याधुनिक Computer technology integration, voice logger system, GIS (Geographic Information System), GPS (Geographic Position System) AVL (Automatic Vehicle Location System) & Mobile Communication System (MCS) इत्यादींचा समावेश करण्यात आलेला आहे. या योजनेअंतर्गत दोन प्रकारच्या रुग्णवाहिका अँडव्हान्स लाईफ सपोर्ट (ALS)

आणि बेसिक लाईफ सपोर्ट (BLS) पुरविण्यात आलेल्या आहेत.

दोन्ही प्रकारच्या रुग्णवाहिकांमध्ये (अॅडव्हान्स लाईफ सपोर्ट आणि बेसिक लाईफ सपोर्ट) अत्याधुनिक वैद्यकीय उपकरणे बसविण्यात आलेले असून प्रशिक्षित वैद्यकीय अधिकारी व प्रशिक्षित वाहनचालकांमार्फत सेवा पुरविण्यात येते.

रुग्णवाहिकांमध्ये Ambulance cot, Scoop Strecher, Bi-Phasic Defibrillator cum Cardiac Monitor with Recorder (For ALS only), Transport Ventilator (For ALS only), Pulse Oximeter (For BLS only), Suction Pump (Manual & Electronic) Oxygen delivery system इत्यादी वैद्यकीय उपकरणांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. रुग्णवाहिकांमध्ये उपचारासाठी प्रशिक्षित डॉक्टर व प्रशिक्षित वाहन चालक तैनात असतात. 24 तास तातडीची रुग्णालयपूर्व व रुग्णालयीन वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून देण्याकरिता शासकीय व खासगी रुग्णालयांवरोबर समन्वय करण्यात येत आहे.

योजनेची वैशिष्ट्ये:

आपदग्रस्तांना पहिल्या सुवर्ण तास (Golden Hour) मध्ये वैद्यकीय उपचार देणे.

24 तास मोफत तातडीची रुग्णालयपूर्व व रुग्णालयीन वैद्यकीय सेवा 108 टोल फ्री नंबर वरून देणे.

सर्वसंबंधित विभागाशी तातडीचा समन्वय साधणे.

मृत्यूप्रमाणात अंदाजे 20 टक्के घट आणि रुग्णांना होणारी गंभीर इजा टाळणे.

मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष (संपर्क कक्ष) मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष उरो रुग्णालय, औंध पुणे येथे उभारण्यात आलेले आहे. आपतग्रस्तास तात्काळ रुग्णवाहीकेद्वारे सेवा देण्यासाठी रुग्णवाहीकांमध्ये अत्याधुनिक तंत्रज्ञान जसे की GPS/GPRS व अत्याधुनिक संपर्क यंत्रणा बसविण्यात आलेली असून त्या मध्यवर्ती नियंत्रण कक्षास जोडण्यात आलेले आहेत. मध्यवर्ती नियंत्रण कक्षातंगत दैनंदिन, आठवडी मासिक अहवाल उपलब्ध केले जातात.

किशोरवयीन आरोग्य

प्रस्तावना

राज्यातील किशोरवयीन मुला मुलींची संख्या (वय वर्ष 10 ते 19) एकूण लोकसंख्येच्या 23 टक्के आढळून येते. किशोरवयामध्ये शारिरीक वाढीचे वेळी भावनिक, मानसिक, लैंगिक बदल होत असतात. याबाबत समाजामध्ये, कुटुंबामध्ये, शाळा-कॉलेजमधून योग्य माहिती मिळणे दुरापास्त असते. चुकीच्या माहितीमुळे किशोरवयीन मुला-मुलींमध्ये गैरसमज निर्माण होतात. या गोष्टी टाळण्यासाठी किशोरवयीन मुला मुलींसाठी अर्ध हा कार्यक्रम आर. सी. एच. भाग-2 अंतर्गत कार्यान्वित करण्यात आला आहे.

उद्देश व उद्दिष्ट:

उद्देश:

- किशोरवयीन मुला-मुलींच्या प्रजनन व लैंगिक आरोग्यामध्ये सुधारणा.
- बालमृत्यू, मातामृत्यू, एकूण प्रजनन दर कमी करणे.
- प्रसूती काळात निर्माण होणाऱ्या गुंतागुंती बाबत काळजी..

उद्दिष्ट:

- किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयी समुपदेशन व जनजागृती.
- सुरक्षित गर्भपात संबंधित सुविधा पुरविणे.
- किशोरवयीन मुला-मुलींना प्रजनन व लैंगिक आरोग्याबाबत जागृत करून त्यांचा सहभाग या कार्यक्रमात वाढविणे.
- किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयीच्या समस्यांबाबत माहिती देणे.

अंमलबजावणी पध्दती:

- सदर कार्यक्रमा अंतर्गत विविध योजनांची अंमलबजावणी केली जात आहे.
- किशोरवयीन मुला-मुलींना 631 क्लिनिक मार्फत आरोग्याविषयी सेवा पुरविणे, आयोजन करणे.

- WIFS योजने अंतर्गत लोहयुक्त गोळ्यांचे वाटप करणे.
- बाह्यसंपर्क कार्यक्रमाचे मासिक पाळीमधील स्वच्छता संवर्धन योजने अंतर्गत रु.6/- प्रति सॅनिटरी नॅपकिन पॅक या दरात सॅनिटरी नॅपकीन्सचा पुरवठा करणे.

सेवा देणा-या आरोग्य संस्था:

- राज्यात 631 अॅडोलेसेन्ट हेल्थ क्लिनिकची स्थापना केली आहे, त्यांना मैत्री क्लिनिक असे नाव देण्यात आले आहे. सदर मैत्री क्लिनिक राज्यातील निवडक जिल्हा सामान्य रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, ग्रामीण रुग्णालये स्वी रुग्णालये, वैद्यकिय महाविद्यालयांमध्ये, शहरी भागात व काही प्रा. आ. केंद्रात स्थापन करण्यात आलेली आहेत.

कार्यक्रमांतर्गत योजना व उपक्रम:

पौगंडावस्थेतील मुलांचे प्रजनन व लैंगिक आरोग्य:

- मैत्री क्लिनिकमध्ये या कार्यक्रमा अंतर्गत किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयी तपासणी, समुपदेशन व मार्गदर्शन केले जाते. या क्लिनिकसमार्फत मासिक पाळीमध्ये उद्भवणाऱ्या समस्या (आहार, एनसीडी, मानसिक आरोग्य, आर. टी. आय. एस्.टी.आय., त्वचेच्या समस्या, गर्भनिरोधक उपायांबाबत (ओ.सी.पील्स, ई.सी. पील्स, आय. यु.डी) बाबत समुपदेशन व तपासणी केली जाते.
- समुपदेशक किशोरवयीन मुला-मुलींचा सहभाग वाढविण्याच्या दृष्टीने बाह्यसंपर्क कार्यक्रमाचे आयोजन करतात.
- सदर योजनेअंतर्गत शाळेमध्ये निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, परिसंवाद इत्यादी कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. तसेच किशोरवयीन मुला-मुलींना

त्यांच्या आरोग्याविषयी जागृती निर्माण करण्यासाठी विविध प्रकारचे मेळावे घेण्यात येतात.

मासिक पाळीमधील स्वच्छता संवर्धन योजना (PMHS):

किशोर अवस्थेतील मुलींमध्ये शारिरिक, मानसिक, भावनिक, सामाजिक बदल होत असतात. यामध्ये मुख्यतः मासिक पाळी सुरु होणे या महत्त्वाच्या टप्प्याचा समावेश आहे. मासिक पाळी सुरु होण्याचे वय 10 ते 16 वर्षांपर्यंत असू शकते. मासिक पाळीविषयी मासिक पाळीमधील स्वच्छतेविषयक घ्यावयाच्या दक्षतेबाबत असलेल्या अज्ञानामुळे किशोरवयीन मुलींना आरोग्यविषयक विविध समस्यांना तोंड द्यावे लागते. यासाठी केंद्र शासनाने सुचित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार मासिक पाळीच्या वेळेस घ्यावयाच्या काळजीबाबत विशेष कार्यक्रम हाती घेण्यात आलेला आहे.

उद्देश:

- ग्रामीण भागातील किशोरवयीन मुलींमध्ये मासिक पाळीमध्ये स्वच्छतेविषयक घ्यावयाच्या काळजीबाबत जनजागृती करणे. ग्रामीण भागातील किशोरवयीन मुलींना अत्यल्प दरात सॅनिटरी नॅपकीन गावपातळीवर 'आशा'मार्फत उपलब्ध करून देणे.
- सॅनिटरी नॅपकीनच्या वापरानंतर योग्य पद्धतीने त्याची विल्हेवाट लावणे.

विकली आयर्नफॉलिक अॅसीड सप्लीमेंटेशन योजना:

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियाना अंतर्गत मातामृत्यू, बालमृत्यू व अर्भक मृत्यू कमी करण्याच्या दृष्टीने राज्यात विविध स्तरावर अथक प्रयत्न करण्यात येत आहेत. राज्यातील एकूण लोकसंख्येच्या 23 टक्के लोकसंख्या किशोरवयीन मुला-मुलींची आहे. राज्यात किशोरवयीन वयोगटातील मुला-मुलींच्या शारीरिक व बौद्धिक वाढीसाठी त्यांचे पोषण होणे आवश्यक आहे. यास्तव सन 2012-13 वर्षापासून राज्याने डब्ल्यू.आय.एफ.एस योजना (Weekly Iron Folic Acid Supplementation Scheme) कार्यान्वित आहे. सदर योजने अंतर्गत महिन्याच्या दर सोमवारी इयत्ता 6 वी ते 12 मधील मुला-मुलींना तसेच शाळेत न जाणा-या मुलींना महिन्याच्या दर सोमवारी लोह व फॉलिक अॅसीडची 1 गोळी असे 52 आठवडे एका वर्षातून

देण्यात येतात आहे. या कार्यक्रमांमध्ये शिक्षण विभाग, आरोग्य विभाग व महिला व बालविकास विभागाचा समावेश आहे.

तसेच राज्यात किशोरवयीन वयोगटातील मुला-मुलींमधील Worm Infestation टाळण्यासाठी त्यांना जंतनाशक गोळ्या (Tab Albendazole) देण्यात येणार आहेत. सदर योजनेअंतर्गत राज्यातील शाळेत जाणा-या किशोरवयीन मुला-मुलींना व शाळेत न जाणा-या मुलींना वर्षातून दोन वेळा (ऑगस्ट व फेब्रुवारी महिन्यांमध्ये) जंतनाशक गोळ्या वाटप मोहीम राबविण्यात येत आहे.

राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम:

किशोरवयीन मुलांमुलींसाठी प्रभावी संवाद, क्षमता व देखरेख आणि मूल्यमापनासाठी भारत सरकारच्या आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाने किशोरवयीन आरोग्यासाठी राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम हा नवीन कार्यक्रम सुरु केला आहे. या कार्यक्रमाची मुख्य उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

- पौगंडावस्थेतील मुलां-मुलींमधील कुपोषणाचे प्रमाण कमी करणे.
- लोहाचे प्रमाण कमी झाल्यामुळे होणाऱ्या रक्तक्षयाचे प्रमाण कमी करणे..
- लैंगिक पुनरुत्पादन संबंधी ज्ञान, दृष्टिकोन व वर्तन सुधारणा करणे.
- किशोरवयीन वयात गर्भधारणा कमी करणे.
- प्रसूतीपूर्व व पालकत्व सहाय्यबाबत समुपदेशनाद्वारे सुधारणा...
- किशोरवयीन मानसिक आरोग्याची समस्या संबोधित करणे.
- किशोरवयांत आपापसात

- जखम व हिंसा प्रतिबंधित करण्यासाठी अनुकूल दृष्टिकोन प्रवृत्त करणे.
- मादक पदार्थांच्या अनिष्ट परिणामाबाबत जागरूकता किशोरवयात वाढविणे.
 - मानसिक ताण, रक्तदाब, मधुमेह यासारखे आजार टाळण्यासाठी पौगंडावस्थेतील बदला बदल प्रोत्साहन देणे,
- राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम अंतर्गत खालील उपक्रम राबविण्यात येतात.**
- पीअर एज्युकेटरची गावपातळीवरील कार्य.
 - किशोरवयीन आरोग्य दिवस साजरा करणे.
 - वर्तणूक बदल संवाद व माहिती शिक्षण संवाद बाबत का

किशोर वयातील शारीरिक,
मानसिक व भावनिक बदल
प्रत्येकात होतात.
या अनुभवातून प्रोटपणाचे
स्वतंत्र व्यतिमत्व
आकार घेते...!

पश्चिम विभागातील समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची नाशिक येथील दोन दिवसीय दुसरी प्रादेशिक परिषद

दि. ६ व ७ ऑक्टोबर २०२३

स्थळ – हॉटेल एक्सप्रेस इन, नाशिक, महाराष्ट्र

आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभाग, आरोग्य मंत्रालय, भारत सरकार यांच्या निर्देशानुसार पश्चिम विभागातील समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची (सीएचओ) दोन दिवसीय दुसरी प्रादेशिक परिषद नाशिक येथे दि. 6 व 7 ऑक्टोबर दरम्यान पार पडली. केंद्र सरकार आणि महाराष्ट्राच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाने या परिषदेचे आयोजन केले होते.

केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाचे राज्यमंत्री प्रा. एस. पी. सिंग बघेल, केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाच्या राज्यमंत्री डॉ. भारती प्रवीण पवार यांच्या प्रमुख उपस्थितीत या परिषदेला प्रारंभ झाला. महाराष्ट्राचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी दूरदृष्य प्रणालीद्वारे या कार्यक्रमात सहभागी होऊन परिषदेला उपस्थित समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन केले. या दोन दिवसीय परिषदेमध्ये महाराष्ट्रासह गुजरात, कर्नाटक, गोवा, दादरा-नगर हवेली, आणि दमण-

दीव या राज्य आणि संघराज्यातील सुमारे 200 समुदाय आरोग्य अधिकारी सहभागी झाले होते.

राज्याच्या सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाचे अधिकारी, आयुष मंत्रालयाचे अधिकारी, आयुष्मान भारत आरोग्यवर्धिनी केंद्राला मदत करणाऱ्या संस्थांचे प्रतिनिधी तसेच विविध राज्यातील राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाचे संचालक, आयुष संचालक आदी या परिषदेत सहभागी झाले होते. देशातील ग्रामीण भागात गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी उपकेंद्रातील प्राथमिक आरोग्य पथकामध्ये समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची (सीएचओ) नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. आजपर्यंत देशात एकूण 1.61 लाखांहून अधिक आरोग्य सेवा केंद्रे कार्यान्वित झालेली असून, देशभरात सुमारे 1.30 लाखांहून अधिक समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे.

समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांची पहिली प्रादेशिक परिषद वाराणसी येथे 2022 मध्ये पार पडली होती.

दि. 6 ऑक्टोबर रोजी सकाळी 9 वाजता परिषदेच्या उद्घाटन सत्राला सुरुवात झाली. सुरुवातीला परिषदेमध्ये सहभागी होण्यासाठी आलेल्या समुदाय अधिकारी तसेच इतर अधिकाऱ्यांची नोंदणी करण्यात आली. त्यानंतर दीपप्रज्वलन आणि वंदना करून परिषदेला सुरुवात झाली. परिषदेच्या उद्घाटन सत्रात दूरदृष्य प्रणालीद्वारे राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत, केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाचे राज्यमंत्री प्रा. एस. पी. सिंग बघेल, केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाच्या राज्यमंत्री डॉ. भारती प्रवीण पवार यांची मार्गदर्शनपर भाषणे झाली.

प्रा. डॉ. तानाजी सावंत,
मंत्री, सार्वजनिक आरोग्य व
कुटुंब कल्याण
विभाग, महाराष्ट्र

राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी दूरदृष्य प्रणालीच्या माध्यमातून परिषदेत सहभागी झालेल्या समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन केले. आरोग्य विभागामार्फत राज्यातील नागरिकांना पुरविण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवांचा प्रा. डॉ. सावंत यांनी आढावा घेतला. प्रा. डॉ. सावंत म्हणाले, “आरोग्य विभागामार्फत केंद्र आणि राज्य शासनाच्या अनेक योजना नागरिकांचे आरोग्य चांगले राखण्यासाठी राज्यात उत्तम प्रकारे राबविण्यात येत आहेत. राज्यात 13 प्रकारच्या आरोग्य सेवा विभागामार्फत पुरविल्या जातात. कोणतीही केंद्रीय योजना राबविण्याआधी आधी कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे गरजेचे आहे. एका योजनेतर्गत किती प्रकारच्या सेवा पुरविल्या जातात हे त्यांना माहित असायला हवे. या सर्व योजना राबवत असताना आरोग्य कर्मचाऱ्यांवर कामाचा मोठा बोजा पडतो. महाराष्ट्राची लोकसंख्या साडेबारा कोटीपेक्षा जास्त आहे. राज्यात सध्या आठ प्रादेशिक विभागांमार्फत आरोग्य सेवा पुरविली जाते. एका विभागात एका उपसंचालकाकडे चार ते पाच जिल्ह्यांची जबाबदारी आहे. त्यामुळे त्यांच्यावर कामाचा आणि प्रवासाचा ताण येतो. राज्याची एकूण लोकसंख्या आणि क्षेत्रफळ लक्षात घेता

लोकांपर्यंत आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी या प्रादेशिक विभागांचे विभाजन करण्याची आवश्यकता आहे. त्यासाठी प्रादेशिक विभागांची संख्या वाढविण्याची गरज असून याविषयी धोरणात्मक निर्णय विभागाने घेतला आहे. विभाजन करताना ग्रामीण, शहरी, मेट्रो सिटी यानुसार निर्णय घेणे गरजेचे आहे. त्यामुळे 19 प्रादेशिक विभागांचा प्रस्ताव येत्या काही दिवसांमध्ये विभागामार्फत राज्य शासनाकडे ठेवण्यात येणार आहे.

केंद्र सरकारच्या आयुष्मान भवः, आयुष्मान भारत, प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना राज्यात राबविल्या जात आहेत. आरोग्य विभागाने सध्या सुरु असलेल्या आयुष्मान भवः अभियानातील योजनांची राज्यात ऑगस्ट 2022 पासूनच अंमलबजावणी सुरु केलेली होती. त्यामुळे या अभियानातील योजनांचे काम जोरात सुरु असून त्याला लोकांचा प्रतिसाद वाढत आहे. ‘माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित’ या योजनेद्वारे 18 वर्षावरील 4 कोटी 39 लाख पेक्षा अधिक महिलांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली. त्यात 52 हजार महिलांवर यशस्वी शस्त्रक्रिया करण्यात आली. 18 वर्षाखालील सर्व बालकांची आरोग्य तपासणी करण्यासाठी ‘जागरूक पालक, सुदृढ बालक’ हे अभियान राबविण्यात आले. या अभियानात चार महिन्यात 2 कोटी 40 लाख बालकांची तपासणी करून त्यांना उपचार, संदर्भ सेवा आणि शस्त्रक्रिया यांसारख्या सेवा पुरविण्यात आल्या. महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्याची संरक्षण मर्यादा पाच लाखांपर्यंत वाढविण्यात आलेली आहे. हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना या योजनेतर्गत राज्यात 317 आपला दवाखाने सुरु करण्यात आलेले आहेत. ही संख्या वाढवून 700 आपला दवाखाने सुरु करण्याचा आमचा संकल्प आहे. त्याचप्रमाणे पंढरीच्या वारकऱ्यांच्या सेवेसाठी विभागाने पंढरपूरला महाआरोग्य शिबिराच्या माध्यमातून 11 लाखापेक्षा अधिक वारकऱ्यांची तपासणी केली. या शिबिराची नोंद ‘गिनिज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड’मध्ये झाली आहे. विभागातील आरोग्य कर्मचाऱ्यांच्या बदलीमध्ये पारदर्शकता येण्यासाठी ऑनलाईन पोर्टलद्वारे बदल्या करण्यास सुरुवात झालेली आहे.

देशाची अर्थव्यवस्था 5 ट्रिलियनची करण्याचे मा. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचे स्वप्न आहे आणि मुंबई ही देशाची आर्थिक राजधानी असल्याने महाराष्ट्राचा वाटा त्यात 1 ट्रिलियनचा

असावा अशी इच्छा राज्याचे मुख्यमंत्री आणि उपमुख्यमंत्री यांची आहे. त्यासाठी महाराष्ट्राच्या साडेबारा लाख लोकांचे आरोग्य निरोगी ठेवणे अत्यंत आवश्यक असून त्याची जबाबदारी आरोग्य विभागाच्या कर्मचाऱ्यांवर आहे. शरीर आणि मन हे निरोगी असेल तर महाराष्ट्र हे लक्ष्य निश्चित गाठेल, असा विश्वास डॉ. सावंत यांनी व्यक्त केला.

प्रा. एम. पी. सिंग बघेल,
राज्यमंत्री, आरोग्य व कुटुंब
कल्याण विभाग,
भारत सरकार

केंद्रीय राज्यमंत्री प्रा. एम. पी. सिंग बघेल म्हणाले, “आपल्या देशात ग्रामीण भागात राहणाऱ्यांची संख्या मोठी आहे. या लोकांना चांगली आरोग्य सेवा पुरविणे आवश्यक असून समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांशिवाय हे कार्य होऊ शकत नाही. त्यामुळे सीएचओवर ग्रामीण आणि दुर्गम भागातील लोकांना आरोग्य सेवा पुरविण्याची महत्त्वपूर्ण जबाबदारी आहे. त्याचाच एक भाग म्हणून आतापर्यंत देशात सुमारे 25 कोटी 36 लाखांपेक्षा अधिक लोकांचे आयुष्मान कार्ड तयार करून त्यांना ते प्रदान करण्यात आले आहेत. त्यापैकी 5 कोटी 48 लाख लोकांनी त्याचा लाभ घेतला आहे. अवयवदान हे श्रेष्ठतम दान असून जास्तीत जास्त लोकांनी ते करावे यासाठी आरोग्य अधिकाऱ्यांनी प्रयत्न करण्याची गरज आहे.”

डॉ. भारती पवार,
केंद्रीय राज्यमंत्री, आरोग्य व
कुटुंब कल्याण विभाग,
भारत सरकार

परिषदेमध्ये समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन करताना केंद्रीय राज्यमंत्री डॉ. भारती पवार म्हणाल्या, “समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांनी आपल्या सक्रिय

सहभागाद्वारे देशात आयुष्मान भारत आरोग्य सेवा केंद्रांमध्ये 2 लाख 85 हजार आरोग्य मेळावे आणि समुदाय आरोग्य केंद्रांमध्ये 10,510 वैद्यकीय शिबिरांचे आयोजन करून महत्त्वाची भूमिका बजावली आहे. यामुळे नागरिकांना आरोग्य सेवांचा लाभ घेण्यासाठी सुविधा निर्माण झाली. सार्वजनिक आरोग्य सेवा नागरिकांपर्यंत पुरविण्यात समुदाय अधिकारी महत्त्वाची भूमिका बजावतात. राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत आयुष्मान भारत आरोग्य सेवा केंद्रांद्वारे प्रतिबंधात्मक, उपचारात्मक आणि पुनर्वसनात्मक सेवा अशा तिन्ही स्तरावर आरोग्य सेवा पुरविली जाते. सध्या चालू असलेल्या आयुष्मान भवः अभियानाला लोकांचा चांगला प्रतिसाद मिळत आहेत. या अभियानामध्ये अवयवदान आणि रक्तदान शिबिरांचे मोठ्या संख्येने आयोजन करण्यात आले असून या दोन्ही बाबतीत महाराष्ट्र देशात आघाडीवर आहे. देशातील इतर राज्यांनीही अवयवदान आणि रक्तदान करण्यासाठी पुढाकार घ्यावा आणि आरोग्य सेवेत आपले योगदान द्यावे.

उद्घाटन सत्रानंतर दुपारच्या सत्रात नाशिकमधील समुदाय आरोग्य केंद्र, प्राथमिक आरोग्य केंद्र या आरोग्य सेवा केंद्रांना भेटी देण्यात आल्या. त्यानंतर गटचर्चा आणि संवाद असे उपक्रम घेण्यात आले. रात्रीच्या भोजनानंतर सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

परिषदेच्या दुसऱ्या दिवशी 7 ऑक्टोबर रोजी सकाळी 9:30 ते 10:30 या वेळेत समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या चार गटांनी चार वेगवेगळ्या विषयावर सादरीकरण केले. त्यानंतर केंद्रीय नीती आयोगाचे आरोग्य सदस्य डॉ. व्ही. के. पॉल, केंद्रीय आयुष मंत्रालयाचे सचिव राजेश कोटेचा, एन.एच.एस.आर.सी.चे कार्यकारी संचालक मे. जन. (प्रो) अतुल कोतवाल यांनी परिषदेला मार्गदर्शन केले. परिषदेचा समारोप केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभाग राज्यमंत्री डॉ. भारती पवार यांच्या समारोपीय भाषणाने झाला.

उत्तरपत्रिका ऑक्टोबर २०२३ - आशा उत्तरपत्रिका क्रमांक १०

वेळ :- १ तास

एकूण गुण :- ३५

प्रश्न क्रं. १. योग्य पर्याय निवडा (एकूण गुण -१०)

अ) एचबीवायसी चे उद्दीष्टे.....

- १) बालकांमधील आजारचे व मृत्यु प्रमाणे कमी करणे २) लहान बालकांचे पोषणाची स्थिती सुधारणे
३) लहान बालकांची योग्य विकासाची खात्री करणे ४) वरील पैकी सर्व

ब) सिकलसेल आजारामुळे सामान्य व्यक्तीच्या मज्जासंस्थेमध्ये कोणत्या पेशी तयार होतात.

- १) तांबड्या पेशी २) लाल पेशी ३) पांढ-या पेशी ४) वरील सर्व

क) सिकलसेल आजारामुळे शरीरातील ऑक्सीजन कमी झाल्यामुळे रक्तपेशीचा आकार.....सारखा होतो.

- १) गोल २) चंद्रकार ३) विळया सारखा ४) त्रिकोणी

ड) जन्मता:च शिशुमध्ये खालीलपैकी कोणते व्यंग दिसल्यास लगेचच त्याला डॉक्टरांना दाखवावे?

- १) ओठ फाटलेले असल्यास २) लघवीची जागा बंद असल्यास ३) कान चिकटलेले असतील तर
४) वरील पैकी सर्व

इ) सिकलसेल हा आजार कोणत्या प्रकारचा आजार आहे.

- १) संसर्गजन्य २) असंसर्गजन्य ३) अनुवंशीक ४) वरील सर्व

प्रश्न क्रं. २. योग्य जोड्या जुळवा. (एकूण गुण -५)

अ) विशेष नवजात शिशु कक्ष	(२)	१) लाल रक्तपेशीचे
ब) एचबीवायसी भेटी करिता आशाचा मोबदला	(४)	२) एसएनसीयु
क) सिकलसेल आजारांमुळे शरीरातील प्रमाण कमी होते	(१)	३) लहान बालकांची गृहस्तरावर घेण्यात येणारी काळजी
ड) एचबीवायसीचे फुलफॉर्म	(३)	४) रु ५० प्रति बालक भेटी
इ) सिकलसेल आजार	(५)	५) अनुवंशिक आजार

प्रश्न क्रं. ३. चुक बरोबर पर्याय निवडा (एकूण गुण -५)

१) एचबीवायसी भेटी दरम्यान हात धुण्या विषयी प्रात्यक्षिक करून दाखवणे व वाढीचे सनियंत्रण करणे आवश्यक आहे. - चुक / बरोबर

२) एचबीवायसी भेटीच्या दरम्यान आशांनी ओआरएस व आयएफ सिरप देणे आवश्यक नाही आहेत - चुक / बरोबर

३) सिकलसेल असलेल्या व्यक्तीने लग्न करू नये. चुक/ बरोबर

४) शिशुला डोक्यावर जन्मत: मोठी गाठ/ टेंगुळ असणे हे व्यंग असल्याचे लक्षण नाही. चुक / बरोबर

५) आशाने गृहभेटीमध्ये व्यंग असलेल्या बालकांच्या कुटुंबियांना मदत करणे गरजेचे नाही. चुक/बरोबर

प्रश्न क्रं. ४ एका वाक्यात उत्तरे द्या (एकूण गुण - ५)

१. बालकांमधील निमोनिया कशा प्रकारे ओळखणार?

उत्तर - बालकांमधील निमोनिया हा तीव्र खोकला जलद श्वास छाती आत ओढली जाणे, ताप येणे, या प्रकारे ओळखावे.

२. वाढ खुंटणे म्हणजे काय ?

उत्तर - वाढ खुंटणे म्हणजे वाढीचे वेग कमी होणे किंवा वाढ थांबणे होय. हे बाळाला काही तरी त्रास होत असल्याचे चिन्ह आहे. व वाढ पुर्ववत सुरु होण्यासाठी त्वरीत कार्यावाही करणे आवश्यक आहे.

३. निमोनियाची लक्षणे कोणती?

उत्तर - स्तनपान करण्यास असमर्थ, उलटी होणे, झटके येणे, सुस्त किंवा बेशुध होणे, छाती आत ओढली जाणे.

४. घरी प्रसूती झालेल्या शिशुला कोणते व्यंग आढळल्यास आशा संदर्भ सेवा देईल?

उत्तर - संडासाची जागा नसणे, हातपाय वाकडे झालेले, फाटलेले व दुभंगलेले ओठ.

५. आशा गृहभेटी दरम्यान शिशुव बालकास काही व्यंग आढळल्यास कोणाशी संपर्क साधेल?

उत्तर - आरबीएसके डॉक्टरांशी संपर्क साधेल.

प्रश्न क्रं. ५ केस स्टडी. / उतारा वाचून उत्तरे द्या (एकूण गुण -५)

आशाने सुनिता, कुसुमच्या घरी भेट दिली असता कुसुम सुनिताला सांगते की माझ्या बाळाला सर्दी, खोकला व श्वास घ्यायला थोडासा त्रास होतो. आशा सुनिता कुसुमला धीर देते. बाळाचे वय ११ महिने आहे. ती तिला घरी करता येणारे उपचार सांगते जसे की आले आणि मध, लिंबू पिळलेला काळा चहा, गरम सुप, हळद घातलेले गरम पाणी, आले आणि तुळशीचा रस इत्यादी माहिती सांगते. त्याचबरोबर स्तनपान करण्यास सांगते. तसेच श्वास घ्यायला त्रास होतो म्हणून ती बाळाचे नाक चेक करते. नाक सर्दीमुळे बंद झाले होते. त्यासाठी ती गरम करुन थंड केलेल्या पाण्यामध्ये दोन वेगवेगळ्या कापसाच्या वाती बुडवून व त्या पिळून दोन्ही कोंदलेले नाक स्वच्छ करते श्वसनाचा वेग चेक करते. श्वसनाचा दर ४७ श्वास मिनिट असतो. बाळाचा श्वसनाचा वेग व्यवस्थित असतो व श्वास घेताना बरगडया आत ओढलेल्या नव्हत्या.

१) कुसुमच्या बाळाला काय झाले होते?

उत्तर :- कुसुमच्या बाळाला सर्दी, खोकला व श्वास घ्यायला थोडासा त्रास होत होता?

२) सर्दी खोकला झाल्यास आशाताईने काय उपाय सांगितले?

उत्तर :- मध लिंबू पिळलेला काळा चहा, गरम सुप, हळद घातलेले गरम पाणी, आले आणि तुळशीच्या पानांचा रस. इत्यादी.

३) बाळाला श्वसनदाह झाला होता का?

उत्तर :- नाही.

४) श्वसनदाहाची लक्षणे सांगा?

उत्तर:- सर्दी, खोकला, श्वसनाचा वेग जलद होणे तसेच श्वास घेताना बरगडया आत ओढल्या जाणे.

५) कुसुमच्या बाळाचे वय किती होते?

उत्तर :- कुसुमच्या बाळाचे वय ११ महिने होते.

प्रश्न क्रं. ६ प्रात्यक्षिक (एकूण गुण -५)

जलसंजीवनी

१) २०० मिलीच्या ग्लास मध्ये उकळून थंड केलेले पाणी घेणे.

२) त्यामध्ये एक चमचा साखर टाकणे.

३) चिमूटभर मिठ त्या ग्लासमध्ये टाकणे.

४) चमच्याने द्रावण ढवळणे व अश्रू सारखी चव आहे का तपासणे.

५) द्रावण झाकून ठेवणे व २४ तासा पर्यंत वापरणे बाबत मातेला सल्ला देणे

राज्य आरोग्य यंत्रणा संसाधन केंद्र महाराष्ट्र पुणे

सर्व जिल्हानिहाय आशा स्वयंसेविका गुणानुक्रम तक्ता माहे ऑक्टोबर २०२३

अ.क्र.	परिमंडळ	जिल्हा	तालुका	प्राथमिक आरोग्य केंद्र	आशा स्वयंसेविकेचे नांव, पत्ता व दुरध्वनी क्रमांक	प्राप्त गुण	मागील महिन्यात मिळालेला मोबदला (रुपये)	
१	ठाणे	ठाणे	अंबरनाथ	मांगरुळ	श्रीमती दर्शना बबळु मढवी, मो. नं. ८१०८४३३१७३	३५	१७३६५	
२		रायगड	महाड	चिंभावे	श्रीमती सांक्षी संतोष बाटवाले, मु.पो. सव	३५	४११५	
३		पालघर	वसई	भाताणे	श्रीमती मयुरी किशोर खानिवडेकर, मु.पो. पिरापाडा, मो.नं.७७०९७६११२९	३४	८७४५	
४	नाशिक	नाशिक	अप्राप्त					
५		धुळे	धुळे	मुक्ती	श्रीमती शोभा शालीग्राम पाटील, मो. नं. ७९७२६९०४९९	३३	३०५०	
६		नंदुरबार	तळोदा	प्रतापुर	श्रीमती अनिता सुदाम मोरे, मो.नं. ९७६७२६३५९९	३५	९४५०	
७		जळगाव	अमळनेर	मारवड	श्रीमती सुनंदा सुभाष गोसावी, रा-धार, मो.नं.८४१२०१८०६३	३५	४१७५	
		अहमदनगर	कोपरगाव	पोहेगाव	श्रीमती सुप्रिया सोमनाथ मोरे, जिल्हा अहमदनगर	३५	१२६७५	
९	पुणे	पुणे	हवेली	सांगरुण	श्रीमती राणी सुधीर मोरे, मु.पो. सांगरुण, उत्तमनगर, ता. हवेली, जिल्हा पुणे, मो.नं. ९२८४६११०३७	३४	२०२१०	
१०		सातारा	फलटण	साखरवाडी	श्रीमती संजना दत्तात्रय ढोले	३५	४७६६	
११		सोलापूर	मोहोळ	शिरापूर	श्रीमती जयश्री सुखदेव गावडे, रा. साळवळेखर, मो. नं. ९७३०३६८४९९	३५	११९६०	
१२	कोल्हापूर	कोल्हापूर	कागल	पिंपळगाव	सौ.लक्ष्मी गजानन पाटील, गाव यमगे, मो.नं. ८४५९४४७४४८	३५	८२०४	
१३		सांगली	तासगाव	वेफल	श्रीमती संगीता रविन्द्र सोनार, मु.पो. जरंडी, मो. नं. ९५११९८१४०२	२९	७१०५	
१४		सिंधुदुर्ग	देवगड	मोंड	श्रीमती विशाखा उमेश अनभवणे, मु.पो. मळेगाव, ता. देवगड, जिल्हा सिंधुदुर्ग, मो. नं. ९०८२२३५०१४	३५	२६३०	
१५		रत्नागिरी	दापोली	पिसई	श्रीम.श्वेता शैलेश जंगम, मु.पो. पालगड, मो.नं. ९४०३८४६०४२	३४	७१५९	
१६	औरंगाबाद	औरंगाबाद	औरंगाबाद	दौलताबाद	श्रीमती वर्षा बाळु जाधव, मु.पो.करोडी,ता.जि.औरंगाबाद. मो.नं. -८८०६२३१२०२	३४	७३७५	
१७		जालना	अप्राप्त					
१८		परभणी	सेलू	देऊळगाव गात	श्रीमती वर्षा भगवानराव बांदल, मो. नं. ७७४४०६०८७१	३२	१२६७५	
१९		हिंगोली	औंडा ता.	लोहरा बु	श्रीमती सुपमा दत्तराव चिलगर, पत्ता- वडचुणा, मो.तां. ७६६६८१३५९२	३५	६२५०	
२०	लातूर	लातूर	औसा	मातोळा	श्रीमती वर्षारणी रामराव चव्हाण रा.मातोळा ता.औसा जि.लातूर ९५२७३५५७७९	३३	६९२५	
२१		उस्मानाबाद	अप्राप्त					
२२		बीड	शिरूर (का)	खालापुरी	श्रीमती सुरेखा बापुराव गर्जे मु.पो.बावी मो.नं. ९०७५५४४१७४, मु.पो.बावी ता. शिरूर (का) जि. बीड	३४	१४१५६	
		नांदेड	अप्राप्त					
२४	अकोला	अकोला	अकोला	आपातापा	श्रीमती वैशाली मोहन ठाकरे, मो.नं. ७०३०३०२०६४	३५	५८८५	
२५		वाशिम	कारंजा	कामरगाव	श्रीमती विद्या उमेश तीरमर	३५	७१५५	
२६		अमरावती	अमरावती	शिराळा	श्रीमती सविता संजय गावंडे मु.पो.यावली शहीद, ता.अमरावती जि. अमरावती मो नं- ९३२२६८३८३१	३३	९९००	
२७		यवतमाळ	वर्नी	राजूर	श्रीमती मुनिता राहूल कुंभारे, रा. राजूर, मो.नं. ९९२२८१८९२८	३४.५	४४८०	
२८		बुलढाणा	सिंदखेड राजा	मलकापुर पांग्रा	श्रीमती अनिता दिनकर वाहुळे, मु.पो. दुसरविड, जिल्हा बुलढाणा, मो.नं. ९०३२४८७६४५	३३	५८९५	

अ.क्रं	परिसंकेत	जिल्हा	तालुका	प्राथमिक आरोग्य केंद्र	आशा स्वयंसेविकेचे नांव, पत्ता व दुरध्वनी क्रमांक	प्राप्त गुण	मागील महिन्यात मिळालेला मोबदला (रुपये)	
२९	नागपूर	नागपुर	हिंगणा	टाकळघाट	श्रीमती अल्का दिनेश नगराळे मो.नं. ९६७३६३७८५७	३४	८२७९	
३०		वर्धा	अप्राप्त					
३१		भंडारा	पवनी	कोंढा	श्रीमती निशा मनोहर जिभकाटे, मु.पो.कोंढा त.पवनी जि.भंडारा, मो.नं. ९९२२५८८७१९	३५	१३०९.०	
३२		गोंदिया	तिरोडा	वडेगाव	श्रीमती अर्चना रवीशंकर वासनिक	३५	८६१०	
३३		चंद्रपूर	बलारपुर	नागरी	श्रीमती विद्या निलेश गळमळे, मु.पो. मौलाना आझादवाड, मो.नं. ७२४९३१८४८८	३५	४३५०	
३४		गडचिरोली	अप्राप्त					

आयोडीनयुक्त मीठ रोज रोज बुद्धीला चालना दारोज

राष्ट्रीय आयोडीन न्युनता विकार नियंत्रण कार्यक्रम

- शारीरिक, बौद्धिक वाढीसाठी आयोडीनयुक्त मीठ आवश्यक
- नियमित आयोडीनयुक्त मीठचाच वापर करा
- प्रौढ व्यक्तीस दररोज 150 मायक्रोग्रॅम आयोडीनची गरज

आयोडीनच्या अभावामुळे होणारे आजार

- गलगंड
- अंपंगत्व
- मुकबधिरता
- जन्मत-व्यंगत्व

स्पंदनाची सुरुवात, अखंडित अविरत
गर्भच्याच अवस्थेत, दुस-याच महिन्यात
चालू राही दिन रात, जीव जोवरी जीवात
लब् डब, लब् डब, एकाच सुरात, एकाच ठेक्यात १
दोष असे जन्मजात, एखाधाच बालकात
एखाधास संधिवात, बाधा होई झडपेत
शस्त्रक्रिया जोखिमिची, अवाढव्य नि खर्चाची
हमी दोषमुक्ततेची, नांदी नव्या जीवनाची २
झटका येई अकस्मात, बळी जाती हजारोत
आणिक जे वाचतात, स्वत्व हरवुनि बसतात
खर्च होई तो लाखात, औषधांच्या त्या मा-यात
जपत पथ्य रहाण्यात, भीतीच्या अन् सावलीत ३
धोका रक्तदाबाचा, किंवा हो मधुमेहाचा
तंबाखूच्या सेवनाचा, वा मेदवृद्धी दोषाचा
अनुवंशी जनुकाचा, अथवा स्थूलपणाचा
एक एक महत्वाचा, एकत्रित जोखिमीचा ४
चंगळवादी जीवनात, स्निग्ध घर रोहिणीत
व्यग्र बैट्या कामात, मानसिक ताणात
दूरदर्शनाचा प्रभाव, व्यायामाचा हो आभाव
करण्यास खूप वाव, हृदय रोगाचा धूमजाव ५
जुन्या काळाची हो सारी, जीवनाची कथा न्यारी
युक्ताचरणे मात करी, गंभीर ह्या व्याधीवरी
चाल पडे लांबवरी, आहार भाजी नि भाकरी
नसे तणाव संसारी, समाधानी वृत्ती धरी ६
बदलू दिनचर्या आपुली, आरोग्यदाई करू सगळी
इच्छाशक्ती जर का असली, तर मग दिरंगाई कसली ?
व्यसनमुक्ती जर का केली, टकेल मृत्यू तो अकाली
आहार विहार नियमावली, दीर्घायुष्याची गुरुकिल्ली ! ७

कवयित्री - डॉ आशा प्रतिनिधि

योग आणि आयुर्वेदामुळे भारताला जगात आपले नेतृत्व प्रस्थापित करण्याची संधी

सर्बनिंद सोनोवाल केंद्रीय आयुष मंत्री

मुंबई, दि. 9 ऑक्टोबर – योग आणि आयुर्वेद हा आपला सुमारे पाच हजार वर्षांपूर्वीचा मौल्यवान वारसा असून तीच भारताची ओळख आहे. त्यामुळे योग आणि आयुर्वेदाला एका वेगळ्या उंचीवर नेऊन भारत जगात आपले मजबूत नेतृत्व प्रस्थापित करू शकतो, असा विश्वास केंद्रीय आयुष मंत्री सर्बनिंद सोनोवाल यांनी आज येथे व्यक्त केला.

राष्ट्रीय आयुष मिशन अंतर्गत आयुष कार्यक्रमांचा आढावा घेण्यासाठी सहा राज्ये/केंद्रशासित प्रदेश यांची प्रादेशिक आढावा बैठक मुंबई येथे आज (सोमवारी) आयोजित करण्यात आली आहे. या बैठकीच्या उद्घाटन प्रसंगी ते बोलत होते. केंद्रीय आयुष आणि बाल व महिला विकास राज्यमंत्री डॉ. मुंजपारा महेंद्रभाई कालुभाई, केंद्रीय आयुष मंत्रालयाचे सचिव पद्मश्री वैद्य राजेश कोटेचा, केंद्रीय आयुष मंत्रालयाच्या संयुक्त सचिव कविता गर्ग, केंद्रीय आयुष मंत्रालयाचे अतिरिक्त सचिव आणि आर्थिक सल्लागार जयदीप कुमार मिश्रा, राज्याच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद

महैसकर, वैद्यकीय शिक्षण विभागाचे सचिव राजीव निवतकर यावेळी व्यासपीठावर उपस्थित होते. या प्रादेशिक आढावा बैठकीत महाराष्ट्रासह गुजरात, राजस्थान, गोवा, दादरा-आणि नगर हवेली, दमण-दीव, अंदमान निकोबार ही राज्ये आणि संघराज्ये सहभागी झालेली आहेत.

सकाळच्या सत्रात उद्घाटनपर भाषण करताना केंद्रीय आयुष मंत्री सर्बनिंद सोनोवाल म्हणाले, “योग आणि आयुर्वेद हा भारताचा सुमारे पाच हजार वर्षांपूर्वीचा मौल्यवान वारसा आहे. जगात भारताची तीच ओळख आहे. आपले हे पुरातन ज्ञान जतन करून नव्या पिढीला त्याची जास्तीत जास्त माहिती देण्याची गरज आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी आयुष मंत्रालयाला बळ देऊन योग आणि आयुर्वेदाला जागतिक स्तरावर ओळख आणि प्रतिष्ठा मिळवून दिली आहे. योग आणि आयुर्वेद हे पृथ्वीवरील मानव जातीला त्यांच्या निरोगी

आणि आनंदी जीवनासाठी लाभलेले वरदान आहे. या दोन्हीवरील लोकांचा विश्वास आता वाढत चालला आहे. योग आणि आयुर्वेदाला जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहचविण्यासाठी केंद्रीय आयुष मंत्रालय आणि राज्यांच्या आयुष मंत्रालयांनी सोबत आणि एकमेकांच्या सहकार्याने काम करण्याची गरज आहे. त्याचसाठी आज या प्रादेशिक आढावा बैठकीचे आयोजन करण्यात आले आहे.”

सोनोवाल म्हणाले, “2014 पर्यंत आयुष हा फक्त एक विभाग होता. लोकांना आयुर्वेद म्हणजे काहीतरी अंधविश्वास, जादूटोणा, बुवाबाजी वाटत होते; परंतु ते एक विज्ञान आहे हे आता सिद्ध आहे. आयुषच्या माध्यमातून अनेक दुर्घट आजारांवर मात केल्याची उदाहरणे आहे. त्यामुळे अनेक लोकांना दिलासा आणि जीवनात आनंद मिळाला आहे. भारताच्या या प्राचीन ज्ञानाची दखल जागतिक आरोग्य संघटनेनेही घेतली असून या क्षेत्राला आवश्यक ते सर्व सहकार्य आणि संरक्षण दिले आहे. गुजरातच्या जामनगरमध्ये पारंपरिक औषध पद्धतीवर संशोधन करण्यासाठी भारत सरकार आणि जागतिक आरोग्य संघटनेने केंद्रही सुरू केले आहे. आयुषच्या विकासासाठी केंद्रीय स्तरावरून निधीची काहीही कमतरता नाही आहे, मात्र राज्यांना आपली भूमिका योग्य रीतीने पार पाडावी लागेल. निष्ठापूर्वक काम करून ग्रामीण भागात तळागाळात आवश्यक असलेल्या सर्व पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून घ्याव्या लागतील”, अशी सूचनाही त्यांनी केली.

केंद्रीय आयुष आणि बाल व महिला विकास राज्यमंत्री डॉ. मुंजपारा कालुभाई यांनी आयुषच्या विकासासाठी आणि लोकांमध्ये योग आणि आयुर्वेदविषयी विश्वास निर्माण करण्यासाठी देशातील आयुषच्या आरोग्य केंद्रांना सक्षम करण्याची तसेच आवश्यक त्या सर्व मूलभूत सेवा उभारण्याची गरज असल्याचे सांगितले.

केंद्रीय आयुष मंत्रालयाचे सचिव पद्मश्री वैद्य राजेश कोटेचा आपल्या प्रास्ताविकपर भाषणात म्हणाले, “अनेक आढावनात्मक आजारांवर आयुर्वेद परिणामकारक ठरले आहे. आयुषच्या वाढीसाठी अनेक राज्यांनी चांगले काम केले आहे. परंतु राज्यांनी आता अधिक गांभीर्याने आणि पारदर्शकपणे काम करण्याची गरज आहे.”

कार्यक्रमाच्या सुरुवातीला केंद्रीय आयुष मंत्रालयाच्या संयुक्त सचिव कविता गर्ग यांनी आयुष मंत्रालयामार्फत देशभरात पुरविल्या जाणाऱ्या सेवांचा आढावा घेतला. भारताची ही स्वतःची चिकित्सा पद्धती आणि शास्त्र असून तेच आपले सामर्थ्य आहे. आपण त्याची जोपासना करणे गरजेचे आहे, असे त्या म्हणाल्या. कार्यक्रमाच्या शेवटी केंद्रीय आयुष मंत्रालयाचे संयुक्त सल्लागार डॉ. सुरेश कुमार यांनी आभार मानले.

राज्यातील सर्व शासकीय रुग्णालयांमध्ये 'जागतिक मानसिक आरोग्य दिन' साजरा

पुणे 10 ऑक्टोबर - सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत येणाऱ्या राज्यातील सर्व शासकीय रुग्णालये आणि आरोग्य संस्थांमध्ये आज जागतिक मानसिक आरोग्य दिन साजरा करण्यात आला. या वर्षीची जागतिक मानसिक आरोग्य दिनाची थीम 'मानसिक आरोग्य हा सार्वत्रिक मानव अधिकार' (Mental Health is a Universal Human Right) आहे. त्याचप्रमाणे आज टेली-मानस (राष्ट्रीय टेली-

मानस आरोग्य कार्यक्रम) या कार्यक्रमाचा पहिला वर्धापन दिन आहे.

जागतिक मानसिक आरोग्य दिनानिमित्त जिल्हा स्तरावर जनजागृतीसाठी विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये शिबीर, कार्यशाळा व इतर कार्यक्रमांचा समावेश होता. यानिमित्ताने लोकांमध्ये टेली-मानस विषयी जागृती करण्यात आली.

। राष्ट्रीय टेली मानसिक आरोग्य कार्यक्रम

संपूर्ण राज्यात टेली मानसिक आरोग्य सहाय्य आणि नेटवोर्किंग (टेली मानस)

टेली मानस

कोण कॉल करू शकतो?

- संकटात असलेले कोणीही
- परीक्षेचा ताण
- कौटुंबिक समस्या
- आत्मघाती विचार
- एखाद्या पदाचा व्यसन संबंधित समस्या
- नातेसंबंध समस्या
- स्मृती संबंधी समस्या
- आर्थिक ताण
- इतर कोणतीही मानसिक आरोग्य विषयक चिंता/समस्या

टेलीमानस टोल फ्री क्रमांक **14416 / 1800-8914416**

‘एनएचएम’ कर्मचाऱ्यांचा प्रश्न लवकरच मार्गी लावणार

- प्रा. डॉ. तानाजी सावंत, आरोग्य मंत्री

मुंबई, दि. 31 ऑक्टोबर - राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत (एनएचएम) कार्यरत असणाऱ्या कंत्राटी कर्मचाऱ्यांना वयाची अट शिथिल करून आरोग्य सेवेत कायम सामावून घेण्याच्या मागणीचा सहानुभूतीने विचार करून त्यांचे प्रश्न लवकरच सोडविण्यात येतील, अशी ग्वाही राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी आज येथे दिली.

डॉ. सावंत यांच्या अध्यक्षतेखाली मंत्रालयात झालेल्या बैठकीत एनएचएम कर्मचाऱ्यांच्या शिष्टमंडळाने आपल्या समस्या त्यांच्या समोर मांडल्या. यावेळी सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद म्हैसकर, आरोग्य विभागाचे आयुक्त तथा अभियान संचालक धीरज कुमार, विभागाचे वरिष्ठ अधिकारी यावेळी उपस्थित होते.

आरोग्य सेवेत कायम सामावून घेण्याच्या मागणीसाठी एनएचएम अंतर्गत काम करणाऱ्या राज्यातील

शहरी, ग्रामीण भागातील सर्व कंत्राटी कर्मचाऱ्यांनी कामबंद आंदोलन सुरू केले आहे. त्या पार्श्वभूमीवर आज ही बैठक पार पडली. यावेळी डॉ. सावंत यांनी एनएचएम कर्मचाऱ्यांच्या मागण्या समजावून घेतल्या. केंद्रीय स्तरावर याविषयी पाठपुरावा करून लवकरच हा प्रश्न मार्गी लावू, असे आश्वासन यावेळी त्यांनी दिले.

उत्सव नवरात्रीचा, महाराष्ट्राच्या आरोग्याचा !

तुळजापुरात 27 ऑक्टोबरपासून तीन दिवसीय मोफत महाआरोग्य शिबीर

- एकच ग्वाही, तपासणीपासून शस्त्रक्रियेपर्यंत सर्वकाही ...
- आरोग्य मंत्री डॉ. तानाजी सावंत यांचा पुढाकार

तुळजापूर - राज्यातील सामान्य नागरिकांना गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या संकल्पनेतून 'उत्सव नवरात्रीचा, महाराष्ट्राच्या आरोग्याचा' या तीन दिवसीय महाआरोग्य शिबिराचे सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत दि. 27 ऑक्टोबरपासून घाटशीळ पायथा, सोलापूर रोड, तुळजापूर, जि. धाराशिव येथे आयोजन करण्यात आले आहे. दि. 27 ते 29 ऑक्टोबर या 3 दिवसांमध्ये होणाऱ्या या महाआरोग्य शिबिराचे उद्घाटन आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या हस्ते होणार असून, जनतेसाठी 24 तास आरोग्य सेवा शिबिरात उपलब्ध असणार आहेत.

परंडा आणि पंढरपूर येथील 'आरोग्याची वारी, पंढरीच्या दारी' ही महाआरोग्य शिबिरे यशस्वी ठरल्यानंतर आता नवरात्र महोत्सवात 'आयुष्मान भवः' अभियानांतर्गत 'उत्सव नवरात्रीचा, महाराष्ट्राच्या आरोग्याचा !' या मोफत महाआरोग्य शिबिराचे आयोजन करण्यात आले आहे. या शिबिरात जास्तीत जास्त नागरिकांनी सहभागी होऊन आरोग्य सेवेचा लाभ घ्यावा यासाठी 'एकच ग्वाही, तपासणीपासून शस्त्रक्रियेपर्यंत सर्वकाही...' असा नारा आरोग्य विभागाने दिला आहे.

या महाआरोग्य शिबिरामध्ये अनेक तज्ज्ञ डॉक्टर, तंत्रज्ञ, आरोग्य कर्मचारी, परिचारिका, आशा सेविका आपली

रुग्ण सेवा बजावणार आहेत. तरी भाविक आणि नागरिकांनी या शिबिरातील आरोग्य सेवेचा लाभ घ्यावा, असे आवाहन आवाहन आरोग्य मंत्री तथा धाराशिव जिल्ह्याचे पालक मंत्री डॉ. तानाजीराव सावंत तसेच आरोग्य विभागाच्या वतीने करण्यात आले आहे.

महाआरोग्य शिबिरात मोफत निदान व औषध उपचार, टेली कन्सलटेशन, स्ट्रिनिंग, आभा व आयुष्यमान ओळखपत्र तयार करणे, प्रसूती व स्त्री रोग, कान नाक घसा, स्वच्छता अभियान, आयुष्यमान मेळावा, रक्तदान व अवयवदान जनजागृती मोहीम, आयुष्यमान सभा व आयुष्यमान आपल्या दारी, नेत्र तपासणी, हाडांची तपासणी, दंत तपासणी, हृदयरोग तपासणी, रक्तक्षय तपासणी, चष्म्यांचे वितरण, ईसीजी तपासणी, रक्तगट तपासणी, अंगणवाडी व प्राथमिक शाळांमधील 18 वर्षा खालील मुलांची मोफत तपासणी केली जाणार आहे.

या शिबिरामध्ये 'निरोगी आरोग्य तरुणाईचे, वैभव महाराष्ट्राचे' या मोहिमेंतर्गत 18 वर्षावरील सर्व पुरुषांची मोफत सर्वेक्षण आरोग्य तपासणी करण्यात येणार असून, आवश्यकतेनुसार मोफत उपचार, औषधोपचार, शस्त्रक्रिया, मोठ्या शस्त्रक्रिया तसेच रुग्णांना महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना व प्रधान मंत्री जनआरोग्य योजनांचा लाभ या आरोग्य सुविधा उपलब्ध केल्या जाणार आहेत.

आरोग्य यंत्रणेचा कायापालट करणार राज्य शासनाचा संकल्प

मुंबई - महाराष्ट्रातील आरोग्य सेवा अधिक बळकट करण्यासाठी आरोग्य यंत्रणेचा संपूर्ण कायापालट करण्याचा महत्त्वपूर्ण निर्णय महायुती सरकारने घेतला असून, यासाठी आज राज्य शासनाने व्यापक पाऊल टाकले आहे. राज्य सरकारचा सार्वजनिक आरोग्यावरील खर्च दुप्पट करणे, राज्यातील सर्व जिल्ह्यांमध्ये सर्व सुविधांयुक्त स्पेशालिटी रुग्णालये उभारणे तसेच ग्रामीण भागातील आरोग्य यंत्रणा मजबूत करणे यासाठी युद्धपातळीवर उपाययोजना करण्याचे निर्देश मा. मुख्यमंत्री एकनाथजी शिंदे यांनी आज दिले.

राज्यातील आरोग्य विभागाच्या कामाचा आढावा घेण्यासाठी मा. मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली आज विशेष बैठक मंत्रालयात घेण्यात आली. या बैठकीत उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनीही यावेळी आरोग्यावरील गुंतवणूक, पदभरती याबाबत उपयुक्त सूचना दिल्या. या बैठकीला सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत, वैद्यकीय शिक्षण मंत्री हसन मुश्रीफ, मुख्य सचिव मनोज सौनिक, कृती दलाचे अध्यक्ष डॉ. दीपक सावंत, सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद म्हैसकर, वैद्यकीय शिक्षण प्रधान सचिव दिनेश वाघमारे, संचालक वैद्यकीय शिक्षण डॉ. दिलीप म्हैसकर, वैद्यकीय

शिक्षण आयुक्त राजीव निवतकर, आरोग्य विभागाचे आयुक्त तथा राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाचे संचालक धीरज कुमार तसेच इतर सचिव आणि अधिकारी उपस्थित होते.

या बैठकीत पुढील महत्त्वपूर्ण निर्णय घेण्यात आले.

- वर्ष 2035 पर्यंत आरोग्य आणि वैद्यकीय शिक्षणाचा विचार करून राज्यासाठी एक आरोग्याचे सर्वेक्षण व्हेजिन तयार करण्यासाठी तज्ज्ञांची एक समिती नेमणार
- येत्या पंधरा दिवसांत सचिवांच्या समितीने नियोजन करून नवीन वैद्यकीय महाविद्यालयांच्या जोडीने राज्यातील 34 जिल्ह्यांमध्ये सर्व सुविधांयुक्त जिल्हा रुग्णालये उभारण्याबाबत आराखडा तयार करण्यात येणार.
- आवश्यक औषधे आणि वैद्यकीय उपकरणे याची तत्काळ खरेदी करण्याबाबत जिल्हाधिकाऱ्यांना निर्देश, यासाठी जिल्हा नियोजनमधून औषध खरेदीचे अधिकार जिल्हाधिकाऱ्यांना
- वैद्यकीय महाविद्यालयांना संलग्न झाल्याने 13 जिल्हा रुग्णालये बंद झाली आहेत तसेच वैद्यकीय शिक्षण विभागाकडे 12 जिल्हा रुग्णालये हस्तांतरित करण्यात येणार आहेत हे लक्षात घेता 25 जिल्ह्यांमध्ये नवीन

- अद्ययावत आणि सर्व सुविधा असलेली जिल्हा रुग्णालये उभारणार, तसेच सध्या वैद्यकीय महाविद्यालयांशी जोडलेल्या सर्व जिल्हा रुग्णालयांचे श्रेणीवर्धन करणार, यासाठी सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव, वित्त विभागाचे अपर मुख्य सचिव, वैद्यकीय शिक्षण सचिव यांच्या समितीला पुढील 15 दिवसांत आराखडा तयार करण्याचे आदेश
- 14 जिल्ह्यातील स्त्री रुग्णालयांना देखील बळकट करण्याचे आदेश
 - मोठ्या शस्त्रक्रियांसाठी राज्यातील जिल्हा रुग्णालयांत सुविधा असल्या पाहिजेत, प्राथमिक उपकेंद्र, उप जिल्हा रुग्णालये, सक्षम करून शहरातील शासकीय आरोग्य यंत्रणांवर ताण येणार नाही याची काळजी घेण्याची सूचना
 - राज्याचा सार्वजनिक आरोग्यावरील खर्च वाढविण्याची गरज, आरोग्य क्षेत्रात अधिकाधिक गुंतवणूक झाली पाहिजे, या दृष्टीकोनातून पंधराव्या वित्त आयोगाने दिलेला निधी पुढील मार्चपर्यंत खर्च करण्याचा निर्णय, आरोग्याच्या पायाभूत सुविधांवरील अपेक्षित खर्च देखील झाला पाहिजे याबाबत एकमताने निर्णय.
 - रुग्णवाहिका, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, आरोग्य संस्थांचे बांधकाम, वैद्यकीय उपकरणे आदींसाठी 8331 कोटी रुपयांचा निधी पुरवणी मागणीसह मंजूर, यासह 1263 कोटी रुपयांचा अतिरिक्त निधीची आवश्यकता.
 - हुडको कडून 141 आरोग्य संस्थांच्या बांधकामासाठी मंजूर झालेला 3948 कोटी निधी वेळेत खर्च करणार, तसेच आशियाई विकास बँकेकडून 5177 कोटींचे कर्ज नवीन आरोग्य संस्थांसाठी मिळणार
 - महाराष्ट्र वैद्यकीय वस्तू खरेदी प्राधिकरणावर तातडीने भारतीय प्रशासन सेवेतील मुख्य कार्यकारी अधिकारी

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

तसेच इतर 8 पदांवर अधिकारी नेमण्याचे मुख्यमंत्र्यांचे निर्देश, याशिवाय आवश्यक 45 पदांची निर्मिती करण्यासाठी आरोग्य विभागाने वित्त विभागाकडे प्रस्ताव पाठवण्याचे आदेश.

- सध्या सार्वजनिक आरोग्य विभागात 38 हजार 151 पदे यापूर्वीच भरण्यात आली असून 19 हजार 695 रिक्त पदांची भरती टीसीएसमार्फत सुरु, पुढील महिन्यापर्यंत ही पदे भरली जातील यासाठी तातडीने पावले उचलणार.
- प्रत्येक जिल्हाधिकाऱ्यांनी त्यांच्या जिल्ह्यातील आरोग्य विभागातील तांत्रिक पदांसाठीची अनुकंपा पदे तत्काळ भरण्याची कार्यवाही पूर्ण करावी यासाठी निर्देश.
- राज्यात आरोग्य विभागाची 8 परिमंडळे (सर्कल्स) आहेत. वाढती लोकसंख्या आणि रुग्णांचा ताण लक्षात घेता आणखी नवी 9 परिमंडळे निर्माण करण्याचा प्रस्ताव आरोग्य विभागाने तातडीने सादर करावा.
- ग्रामीण आणि दुर्गम भागात टेलीमेडीसीनचा उपयोग वाढविण्यावर भर, यामुळे इतर ठिकाणच्या आरोग्य यंत्रणांवर येणारा ताण कमी होईल.
- जिल्हाधिकाऱ्यांनी स्वतः जिल्हा रुग्णालये तसेच आपल्या अधिकाऱ्यांमार्फत ग्रामीण व इतर शासकीय रुग्णालये यांना नियमित भेटी द्याव्यात, या भेटींमुळे रुग्णालय व्यवस्थापनात निश्चित फरक पडणार असून रुग्णालयात उत्तम स्वच्छता राहिल, पिण्याचे पाणी, शौचालय आदींची सोय असेल याकडे कटाक्षाने लक्ष द्यावे.
- वाढत्या डासांमुळे मलेरिया, डेंग्यू रुग्णांच्या संख्येत वाढ, याबाबत देखील प्रशासनाने योग्य ती काळजी घ्यावी, रक्तदान शिबिरे घ्यावीत, रक्त पेढीना भेटी द्याव्यात आणि जनजागृतीही करावी अशा महत्त्वपूर्ण सूचना करण्यात आल्या.

आयुष कार्यक्रमांचा आढावा घेण्यासाठी सहा राज्ये/केंद्रशासित प्रदेश यांची प्रादेशिक आढावा बैठक

पुणे - राष्ट्रीय आयुष मिशन अंतर्गत आयुष कार्यक्रमांचा आढावा घेण्यासाठी सहा राज्ये/केंद्रशासित प्रदेश यांची प्रादेशिक आढावा बैठक मुंबई येथे सोमवारी (दि. 9 ऑक्टोबर) आयोजित करण्यात आली.

या प्रादेशिक आढावा बैठकीत महाराष्ट्रासह गुजरात, राजस्थान, गोवा, दादरा- आणि नगर हवेली, दमण-दीव,

अंदमान निकोबार ही राज्ये आणि संघराज्ये सहभागी झाली. केंद्रीय आयुष मंत्री सर्बानंद सोनोवाल, केंद्रीय आयुष आणि बाल व महिला विकास राज्यमंत्री डॉ. मुंजपुरा महेंद्रभाई कालुभाई इतर राज्यांचे आयुष आणि आरोग्य मंत्री या बैठकीला उपस्थित होते.

खालील बाबींचा या बैठकीत आढावा घेण्यात आला-

- SPMU/DPMU सह राज्यातील प्रशासकीय पदानुक्रम 2. - राष्ट्रीय आयुष मिशन अंतर्गत पायाभूत सुविधांची भौतिक आणि आर्थिक स्थिती
- आयुष आरोग्य आणि कल्याण केंद्रांची स्थिती
- आयुष सार्वजनिक आरोग्य कार्यक्रमांची स्थिती
- राज्यांतील आयुष मिशनमार्फत प्रभावी अंमलबजावणी आणि परिणामांसाठी सूचना

20 नोव्हेंबर ते 6 डिसेंबर दरम्यान आरोग्य विभाग कुष्ठरोग आणि सक्रिय क्षयरुग्ण शोध संयुक्त अभियान राबविणार

पुणे, दि. 26 ऑक्टोबर
राज्याच्या सार्वजनिक
आरोग्य विभागामार्फत
कुष्ठरोग शोध
अभियान आणि सक्रिय
क्षयरुग्ण अभियान
संयुक्तरित्या येत्या 20
नोव्हेंबर ते 6 डिसेंबर या
कालावधीत

राबविण्यात येणार आहे. केंद्र सरकारच्या मार्गदर्शक
सूचनेनुसार या संयुक्त अभियानाची आखणी आणि नियोजन
करण्यात आले आहे.

राज्यात घरोघरी सर्वेक्षण करून कुष्ठरुग्ण शोध अभियान व
सक्रिय क्षयरोग शोध मोहीम काटेकोरपणे राबवावी. शोध
अभियाना दरम्यान नागरिकांचे या आजारांबाबतचे गैरसमज
दूर करून हा आजार बरा होवू शकतो, असा विश्वास जनतेला
द्यावा आणि त्यांना तपासणी व उपचारासाठी प्रवृत्त करावे, अशा
सूचना राज्याचे आरोग्य सेवा आयुक्त धीरज कुमार यांनी
त्यानिमित्त आयोजित अधिकाऱ्यांच्या बैठकीत दिल्या आहेत.
गैरसमज आणि सामाजिक कारणामुळे कुष्ठरोग
लपवण्याकडे लोकांचा, विशेषतः महिला-भगिनींचा कल
असतो. आरोग्य विभागाने सोशल मिडिया, सामाजिक संस्था
व इतर माध्यमाद्वारे लोकांचे प्रबोधन करून, योग्य उपचाराने
हा आजार बरा होतो असा विश्वास लोकांना देऊन जास्तीत
जास्त संशयित रुग्णांची तपासणी करावी. या मोहिमेसाठी
स्थानिक जिल्हाधिकारी, जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी
अधिकारी यांचे सहकार्य व मार्गदर्शन घ्यावे, अशा सूचानाही
त्यांनी संबंधित अधिकाऱ्यांना दिल्या आहेत.

20 नोव्हेंबर ते 6 डिसेंबर 2023 या कालावधीत होणाऱ्या
संयुक्त कुष्ठरोग व सक्रिय क्षयरोग शोध मोहिमेसाठी
राज्यभरात 65,833 पथके तयार करण्यात आलेली आहेत.
एक पथक एका दिवसात शहरी भागातील 25 आणि ग्रामीण
भागातील 20 घरांना भेटी देणार आहे. गृहभेटी अंतर्गत
राज्यातील 1 कोटी 75 लाख घरांचे सर्वेक्षण केले जाणार
असून, अंदाजे 08 कोटी 66 लाख लोकसंख्येचे सर्वेक्षण
होईल, अशी माहिती आरोग्य विभागाच्या सहसंचालक
(कुष्ठरोग व क्षयरोग) डॉ. सुनिता गोल्हाईत यांनी दिली
असून, नागरिकांनी आरोग्य विभागाच्या सर्वेक्षणाला
सहकार्य करावे, असे आवाहन केले आहे.

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार गेल्या 5 वर्षांपासून
राज्यात दरवर्षी कुष्ठरोग शोध अभियान राबविण्यात येते.
यामध्ये 100 टक्के ग्रामीण लोकसंख्येची व साधारणतः 20
टक्के शहरी लोकसंख्येची एक आशा सेविका व एक पुरुष
स्वयंसेवकाच्या पथकाद्वारे प्रत्यक्ष शारीरिक तपासणी
करून संशयित लक्षणे असलेले रुग्ण शोधून काढले जाणार
आहेत. या संशयितांची वैद्यकीय अधिकाऱ्यांकडून तपासणी
करून कुष्ठरोगाचे निदान झालेल्या कुष्ठरुग्णावर बहुविध
औषधोपचार करण्यात येतील.

- महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिकेत आरोग्यासंबंधीच्या विषयांवर लेख, कविता, यशकथा इत्यादी साहित्य प्रकाशित केले जाते.
- साहित्य अप्रकाशित असावे. लेख मुख्य संपादक तथा उपसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.ब्युरो) राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन इमारत, आरोग्य भवन, विश्रान्तवाडी पोलिस स्टेशनसमोर, येरवडा, पुणे 411006 या पत्त्यावर पाठवावेत. साहित्य प्रकाशित झाल्यावर अंक लेखकाला भेट दिला जातो. लेखकांनी स्वतःचा पूर्ण पत्ता दूरध्वनी किंवा भ्रमणध्वनी क्रमांक व ईमेल आयडी लिहावा.
- केवळ पुस्तकी ज्ञानापेक्षा क्षेत्र अनुभवांवरील साहित्याला प्राधान्य देण्यात येते. फक्त मराठी भाषेतील मजकूर प्रसिद्ध होतो.
- लेख/साहित्य प्राप्त झाल्यावर निवड समितीच्या मान्यतेने साहित्याची निवड केली जाते. अस्वीकृत साहित्य परत पाठविणे शक्य होत नाही. आपले लेख कागदाच्या एका बाजूस सुवाच्च अक्षरात लिहून किंवा टंकलिखित करून पाठवावेत. शब्द संख्या 700 ते 800 असावी.
- अपेक्षित महिन्यापूर्वी किमान दोन महिने अगोदर संबंधित लेख या कार्यालयास प्राप्त झाल्यास छपाईचे योग्य काम योग्य वेळेत पूर्ण होऊ शकते. पुढील 3 महिन्यांसाठीचे विषय पुढे दिले आहेत.

आरोग्य पत्रिकेसाठी पुढील महिन्यांसाठीचे विषय

नोव्हेंबर २०२३

- ७ नोव्हेंबर राष्ट्रीय कर्करोग जागरूकता दिन
- १० नोव्हेंबर जागतिक लसीकरण दिन
- १२ नोव्हेंबर जागतिक न्यूमोनिया दिन
- १३ ते १९ नोव्हेंबर जागतिक प्रतिजैविके जागरूकता सप्ताह
- १४ नोव्हेंबर बाल दिन व जागतिक मधुमेह दिन
- १४ नोव्हेंबर बाल दिन व जागतिक मधुमेह दिन
- १५ ते २१ नोव्हेंबर नवजात बालक काळजी सप्ताह
- १७ नोव्हेंबर राष्ट्रीय अपस्मार दिन
- १९ नोव्हेंबर जागतिक दीर्घकालीन श्वासावरोध विकार दिन व जागतिक शौचालय दिन

डिसेंबर २०२३

- १ डिसेंबर जागतिक एड्स प्रतिबंध दिन
- २ डिसेंबर भोपाळ दुर्घटना दिन/राष्ट्रीय प्रदूषण प्रतिबंध दिन
- ३ डिसेंबर जागतिक दिव्यांग दिन
- ९ डिसेंबर जागतिक रूग्ण सुरक्षा दिन
- ११ ते १७ डिसेंबर सिकलसेल जनजागृती सप्ताह
- १२ डिसेंबर सार्वत्रिक आरोग्य उपलब्धता दिन

जानेवारी २०२३

- १२ जानेवारी राष्ट्रीय युवा दिन
- ३० जानेवारी कुष्ठरोग निवारण दिन
- ३० जानेवारी कुष्ठरोग निवारण पंधरवडा ते १३ फेब्रुवारी (स्पर्श अभियान)

वर्गणीदारांसाठी हा बदल अवश्य लक्षात ठेवावा

- वर्गणीदाराने आपला संपूर्ण पत्ता, ईमेल आयडी व संपर्कासाठी दूरध्वनी किंवा भ्रमणध्वनी क्रमांक सुवाच्च अक्षरात, पिनकोडसह पाठवावा. सोबत अपूर्ण पत्ता असल्यास आरोग्य पत्रिका न मिळाल्यास हे कार्यालय जबाबदार राहणार नाही.
- महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिकेची वर्गणी पाठविताना यापूर्वी आपण घनादेश पाठवीत होतात. आता त्यात बदल झाला असून केवळ मनीऑर्डरने वर्गणी खालील नावे पाठविण्यात यावी अथवा ती कार्यालयात रोखीने स्वीकारली जाईल.
- प्रशासकीय अधिकारी, राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन इमारत, आरोग्य भवन, विश्रान्तवाडी पोलिस स्टेशनसमोर, येरवडा, पुणे 410006.

पत्र व्यवहारासाठी पत्ता

मुख्य संपादक, महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका तथा उपसंचालक आरोग्य सेवा, राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन, आरोग्य भवन परिसर, विश्रान्तवाडी पोलिस स्टेशन

(या अंकातील सर्व मते लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक मंडळ व शासन सहमत असतीलच असे नाही. तसेच लेखातील विषयाबाबत अधिक माहितीसाठी कृपया लेखकांशी संपर्क

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन
कुलस्वामिनी आई तुळजाभवानी शारदीय नवरात्र महोत्सव

उत्सव नवरात्रीचा
महाराष्ट्राच्या आरोग्याचा !

उत्सव नवरात्रीचा... महाराष्ट्राच्या आरोग्याचा !

मोफत महाआरोग्य शिबीर

एकच ग्वाही तपासणीपासून शस्त्रक्रियेपर्यंत सर्वकाही !

दिनांक : २७, २८ आणि २९ ऑक्टोबर २०२३

स्थळ : घाटशिल्क पायथा, सोलापूर रोड, तुळजापूर, जि. सोलापूर
वेळ - या शिबिरात २४ तास सेवा उपलब्ध

तानाजी सावंत

मंत्री, सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण

या मोफत आरोग्य सेवांचा लाभ घ्यावा !

- आरोग्य तपासणी
- हाडांची तपासणी
- डोळ्यांची तपासणी
- दंत तपासणी
- औषधे वितरण
- हृदयरोग तपासणी
- रक्तक्षय तपासणी
- कान-नाक-घसा तपासणी
- चष्म्यांचे वितरण
- रक्तगट तपासणी
- इसीजी तपासणी
- आयुष्यमान कार्ड वितरण

देवेंद्र फडणवीस
उपमुख्यमंत्री

एकनाथ शिंदे
मुख्यमंत्री

अजितदादा पवार
उपमुख्यमंत्री

तज्ज्ञ डॉक्टरांचा सल्ला | तपासणी-चाचणी | औषधोपचार | शस्त्रक्रिया

Registered

Maharashtra Arogya Patrika (Marathi)

RNI No. MAHMAR/2000/1736

POSTAL REGD. No./PCE/017/2021-2023

Office of Posting PUNE P.S.O., G.P.O. 411001.

The date of Publication is 20th October 2023

Posting on 24th of October 2023

Licence to Post without prepayment of Postage No. WPP120/31/12/2023

वार्षिक वर्गणी : ₹ ५०/-

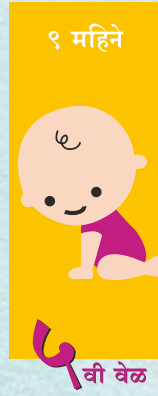
प्रति,

पोस्टमन बंधुनो, या पत्यावर वर्गणीदार मिळत नसेल तर हा अंक कृपया
आरोग्य विभागाच्या संबंधित आरोग्य केंद्र रुग्णालय किंवा आरोग्य सेविका/कर्मचारी आशा यांचेकडे द्यावा

बालकांचे नियमित लसीकरण; सर्व पालकांचे कर्तव्य...

५ वर्षात ७ वेळा सुटणार नाही लस एकही वेळा

आरोग्य सेविका / आशा / अंगणवाडी सेविका यांच्याशी संपर्क साधून आपल्या बाळाचे संपूर्ण लसीकरण करून घ्या
आपल्या जवळच्या शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये सर्व लसी मोफत दिल्या जातात

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग द्वारा प्रकाशित

